

GRIPLA XXXIII

REYKJAVÍK
STOFNUN ÁRNA MAGNÚSSONAR
2022

Myndin á kápunni sýnir Krist og pílgrímana í Emmaus. Hún er úr Ingeborg-saltaranum (um 1200) sem var gerður fyrir og nefndur eftir Ingibjörgu dóttur Valdimars mikla Danakonungs en hún giftist Filippusi Ágústi 2. Frakkakonungi. Árni Einarsson ræðir þessa mynd hér í *Griplu* í tengslum við hómilíutáknmál í *Heimskringlu*.
Bibliothèque et Archives du Château de Chantilly, Ms. 1695, 30v.

GRIPLA

Ráðgjafar

FRANÇOIS-XAVIER DILLMANN,
JÜRIG GLAUSER, STEFANIE GROPPER, HAKI ANTONSSON,
PERNILLE HERMANN, TATJANA N. JACKSON, KARL G. JOHANSSON,
MARIANNE E. KALINKE, MATS MALM, STEPHEN A. MITCHELL,
JUDY QUINN, LENA ROHRBACH, ANDREW WAWN

Gripla er ritrýnt tímarit sem kemur út einu sinni á ári. Það er alþjóðlegur vettvangur fyrir rannsóknir á sviði íslenskra og norrænna fræða, einkum handrita- og textafræða, bókmennta og þjóðfræða. Birtar eru útgáfur á stuttum textum, greinar og ritgerðir og stuttar fræðilegar athugasemdir. Greinar skulu að jafnaði skrifaðar á íslensku en einnig eru birtar greinar á öðrum norrænum málum, ensku, þýsku og frönsku. Leiðbeiningar um frágang handrita er að finna á heimasíðu Árnastofnunar: <https://www.arnastofnun.is/is/leidbeiningar-um-skil-og-fragang-greina>. Greinum og útgáfum (öðrum en stuttum athugasemdum o.þ.h.) skal fylgja útdráttur. Hverju bindi *Griplu* fylgir handritaskrá.

GRIPLA

RITSTJÓRAR

GÍSLI SIGURÐSSON
OG
ANNETTE LASSEN

XXXIII

REYKJAVÍK
STOFNUN ÁRNA MAGNÚSSONAR Í ÍSLENSKUM FRÆÐUM

2022

STOFNUN ÁRNA MAGNÚSSONAR Í ÍSLENSKUM FRÆÐUM
RIT 112

Prófarkalestur

HÖFUNDAR, RITSTJÓRAR, SVANHILDUR MARÍA GUNNARSDÓTTIR,
KILMENY MACBRIDE

Umbrot

SVERRIR SVEINSSON

Prentun og bókkband

LITLAPRENT EHF.

Prentþjónusta og dreifing

HÁSKÓLAÚTGÁFAN

Handritaskrá

GÍSLI SIGURÐSSON OG ANNETTE LASSEN

Meginmál þessarar bókar er sett með 10,5 punkta Andron Mega Corpus letri
á 13,4 punkta fæti og bókin er prentuð á 100 g Munken Pure 1,3 pappír

PRINTED IN ICELAND

ISSN 1018-5011

ISBN 978-9979-654-67-4

EFNI

Haukur Þorgeirsson: <i>Z-texti Laxdæla sögu – textafræðileg tilraun</i>	7
Árni Einarsson: <i>Hómilíutáknmál í Heimskringlu</i>	39
William Sayers: <i>Ringing Changes: On Old Norse-Icelandic mál in Kormáks saga</i>	69
Adèle Kreager: <i>Lapidaries and lyfsteinar: Health, Enhancement and Human-Lithic Relations in Medieval Iceland</i>	115
Katelin Marit Parsons: <i>Magic, Margrétar saga and Icelandic Manuscript Culture</i>	157
Jon Wright: <i>“Ex marginibus”: Law-Book Marginalia Copied Out by Gissur Einarsson</i>	187
Ryder Patzuk-Russell: <i>The Lost Liturgical Books of Iceland: Understanding the Aspiciensbækr</i>	235
Gottskálk Jensson: <i>Heimildir um klausturkirkjuna og bókasafnið á Þingeyrum</i>	265
Tiffany Nicole White: <i>The “Quest of Seth” in Old Icelandic Literature: Sethskvæði and its Antecedents</i>	329
Phil Lavender: <i>Grotesque Advice in Seventeenth-Century Iceland: The Mysterious Origins of Grobbians rímur</i>	363
Dario Bullitta and Kirsten Wolf: <i>A Repository of Protestant Exempla in Icelandic Translation</i>	399
Reynir Þór Eggertsson: <i>Jón Árnason og Grísbildur góða: Um breytingar ritstjórans á frásögn konu af annarri konu</i>	447
Handrit	479

DARIO BULLITTA AND KIRSTEN WOLF

A REPOSITORY
OF PROTESTANT EXEMPLA
IN ICELANDIC TRANSLATION

REYKJAVÍK, LANDSBÓKASAFN ÍSLANDS – HÁSKÓLABÓKASAFN, JS 405 8vo, written between 1780 and 1791 by the farmer Ólafur Jónsson í Arney (c. 1722–1800), contains on fols 25r–56r an Icelandic translation of ninety-four short stories under the title *Nockrar eptertakanlegar smá historíur saman tíndar til fróðleiks 1783* (“Some noteworthy short stories collected for informational purposes in 1783”).¹ The overarching theme of these short stories or anecdotes is relationships. Most of them have to do with the relationship between parents and children, but other relationships are discussed as well, such as the relationship between masters and servants, military chiefs and soldiers, employers and employees, and people and wild or domestic animals. The manuscript is all in one hand, a legible book hand, but now and then at the end of the stories Ólafur Jónsson uses a humanist script for subjective comments.²

* Dario Bullitta is responsible for most of the introduction. *Nockrar eptertakanlegar smá historíur* is compiled from a variety of Humanist collections of exempla ... / ... liturgical year published in 1718–20” and the apparatus fontium. Kirsten Wolf is responsible for the opening introduction “Reykjavík, Landsbókasafn Íslands ... / ... a humanist script for subjective comments” and for the edited texts. For ease of reference, early modern Icelandic works are normalized when cited within the discussion. The original spelling of the title pages is maintained throughout the biographical references.

- 1 For a full description of the manuscript and its contents, see *Niðrstigningar saga: Sources, Transmission, and Theology of the Old Norse “Decent into Hell,”* ed. and trans. by Dario Bullitta, Old Norse and Icelandic Series 11 (Toronto: University of Toronto Press, 2017), 35–37. For information about Ólafur Jónsson, see Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar ævisskrár frá landnáms tímum til ársloka 1940*, 6 vols. (Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1948–76), 4:62. See also Guðrún Ingólfsdóttir, “Í hverri bók er mannsandi?": *Handritasýrpur – bókmenning, þekking og sjálfsmynd karla og kvenna á 18. öld. Studia Islandica: Íslensk fræði* 62 (Reykjavík: Bókmennta- og listfræðastofnun Háskóla Íslands, Háskólaútgáfan, 2011), 28–29, 201, and 262.
- 2 The humanist script appears on fols. 27r20–23, 31r16–19, 32r6–9, 32r17–18, 35v21, 36r23–24, 37r20–21, 38r17, 38r26, 39r1, 40r3–4, 40v4–5, 41r6–7, 41r24–25, 41v22–23, 42r7, 43r12, 44v17, 45r7–12, 46v22–23, 47v9–11, 47v23–25, 48v10, 49v13, 50r20–22, 50v17–19, 51v14, 52r2–3, 52r22–23, 53r1–2, 53r23–24, 54r19–20, 55v13–14, 56r5.

Nockrar eptertakanlegar smá historiur is compiled from a variety of Humanist collections of exempla, which circulated in a variety of forms and in innumerable editions throughout the sixteenth and seventeenth centuries. In the present study, we concentrate on Andreas Hondorff's *Promptuarium exemplorum* ("Repository of Exempla"), the main source for the Icelandic text, from which at least thirty-five exempla, more than a third of the material, were drawn. The *Promptuarium* was a highly popular compendium gathering wonders, adages, parables, and legends from antiquity, late antiquity, the Middle Ages, and the Renaissance arranged according to the Ten Commandments. After its first publication in German in 1568,³ the collection was issued some thirty times in German between 1568 and 1687 and twelve times in Latin between 1575 and 1633,⁴ soon becoming "a best-seller of historical collections of the sixteenth century"⁵ and "the most successful Protestant collection of exempla".⁶

The *Promptuarium exemplorum*

After studying theology at the University of Wittenberg and the University of Leipzig, Andreas Hondorff (1530–1572) served as a priest in Merseburg (1547), Großgestewitz (1551), Kistritz (1563), and Droyßig (1563), where he completed the *Promptuarium* four years before his death.⁷ According to Schade, Hondorff began to gather material for his collection already during his student years.⁸ His editorial purpose was to revamp two

- 3 Andreas Hondorff, *Promptuarium Exemplorum: Historienn und Exempelbuch. Aus Heiliger Schrift, und vielen andern bewerten und beglaubten Geistlichen und Weltlichen Buchern und Schriften gezogen. Zum Spiegel der warhafftigen Christlichen Buß, jedermenniglichen zu diesen letzten und gefehrlichen zeiten fur die Augen gestellt. Mit allem fleis auff's kurtzte nachden heiligen Zehen Geboten fein ordentlich ausgetheilt* (Leipzig: Durch Jacobum Berwaldt, 1568) [20]. The first edition contains 375 pages (foliated).
- 4 See the useful annotated bibliography in Heidemarie Schade, "Andreas Hondorffs *Promptuarium exemplorum*," *Volkserzählung und Reformation: Ein Handbuch zur Tradierung und Funktion von Erzählstoffen und Erzäblliteratur im Protestantismus*, ed. by Wolfgang Brückner (Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1974) 646–703, at 693–703.
- 5 See Rudolf Schenda, "Die deutsche Prodigiensammlungen des 16. und 17. Jahrhunderts," *Arkiv für Geschichte des Buchwesens* 4 (1962): 637–710, at 637–38.
- 6 See Marina Münkler, *Narrative Ambiguität: die Faustbücher des 16. bis 18. Jahrhunderts*, *Historische Semantik* 15 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011), 46 n. 8.
- 7 See Schade, "Andreas Hondorffs *Promptuarium exemplorum*," 648 and references there.
- 8 See *ibid.*, 653.

well-known medieval collections of exempla by the Dominicans Martin of Opava (d. 1278) and Johann Herolt (d. 1468), also known as Discipulus, which circulated with the same title, and to reform and adapt the genre to the requirements and desiderata of a Lutheran audience.⁹ Possibly inspired by Luther's *Decem praecepta Wittenbergensi praedicata populo*,¹⁰ Hondorff divided his material into ten *Praecepta*, that is, the Ten Commandments, which in turn gather a varying number of *loci communes* or commonplace-headings. Along with classical and medieval authors and historians (Livy, Pliny the Elder, Valerius Maximus, Plutarch, Suetonius, Aulus Gellius, Aelianus, Virgil, Ovid, Josephus, Paul the Deacon, Saxo Grammaticus, and Petrarch), Hondorff includes numerous excerpts by Humanist thinkers (Erasmus of Rotterdam, Conrad Wolffhart, Johann Manlius, Melancthon, and Martin Luther). The *Promptuarium* found an ever-expanding audience among Lutherans interested in wisdom drawn from Scripture, history, and the natural world, and it entered into the lineage of sixteenth-century evangelical texts that explained natural wonders and disasters as a sign of God's anger and promoted Christian discipline.¹¹

The 1595 German edition published in Frankfurt by the Peter Schmidt printshop includes the following *loci communes*:¹²

- 9 See, respectively, the discussion in Anne-Élyse Lebourgeois, "Le *Promptuarium Exemplorum* de Martin le Polonais, O.P. (†1278). Édition critique et commentaire" (Diplôme d'Archiviste Paléographe diss., Ecole nationale des Chartes, Paris, 2002), and Johann Herolt, *Miracles of the Blessed Virgin Mary*, trans. by C. C. Swinton Bland (London: Routledge, 1928), 1–8.
- 10 Martin Luther, *Decem praecepta Wittenbergensi praedicata populo per P. Martinum Luther Augustinianum*. (Wittenberg: Johann Rhau-Grunenberg, 1518).
- 11 See Philip M. Soergel, *Miracles and the Protestant Imagination: The Evangelical Wonder Book in Reformation Germany*, Oxford Studies in Historical Theology (Oxford: Oxford University Press, 2012), 158.
- 12 Andreas Hondorff, *Promptuarium Exemplorum. Das ist: Historien und Exempelbuch nach Ordnung und Disposition der heiligen Zehen Gebott Gottes, auß heiliger Schrifft, und andern bewerten unnd glaubwürdigen, Geistlichen und Weltlichen, alten und newen Scribenten, mit allem fleiß zusammengetragen. Gottsforscht, Bürgerlicher erbarkeit, redliches wandels, auffrichtiges lebens, und abscheubung aller Sünd, Laster vnd vbels: Jedermeniglichen, hobes und nidriges, Geistlichs und Weltlichs Stands, zu disen lezten und gefehrlichen zeiten für die augen gestelt. Jetz zum dritten mal in Truck außgangen, und auff new widerumb (dabey es auch hinfort bleiben sol) mit allem fleiß ersehen, und sehr vielen nuzbarn Historien und Exmpeln gebessert und vermehret: Durch den Ehrwürdigen, in H. Exmpeln gebessert und vermehret: Durch den Ehrwürdigen, in H. Schrifft Hochgelehrten Herren* (Frankfurt: Peter Schmidt, 1595) [20]. The first edition contains 396 folios (792 pages).

(1) **Das erste Gebott** [Thou shalt have no other gods before Me; Thou shalt not make unto thee any graven image]: *De Martyribus; De Idolatria; De Hæreticis & Idolatris; De Astronomia;* (2) **Das ander Gebott** [Thou shalt not take the name of the Lord, thy God, in vain]: *De iureiurando vel iuramento; De blasphemijs; De postestate Sathane; De Magicis artibus; De maleficis, ex malleo maleficarum Iacobi Sprengers;* (3) **Das dritte Gebott** [Thou shalt sanctify the holy day]: *De conuersione & propagatione Ecclesiæ; De oratione; De angelis; Apparitionibus non credendum; De iustificatione; De cruce, afflictione & tribulatione; De Allegorijs; De vita D. Mart. Lutheri; De pænis persecutorum Ecclesiæ Christi;* (4) **Das vierdte Gebott** [Thou shalt honor thy father and thy mother] *De liberorum pietate in parentes; De impietate liberorum; De amore & indulgentia parentum in liberos; De ira & seueritate parentum erga liberos; De odio Diaboli erga parentes & liberos; De custodia Angelorum in liberos & parentes; De educatione & institutione & doctrina liberorum; De eruditione magnorum Principum; De doctrina & eruditione fœminarum. De charitate in patriam; De proditoribus patriæ; De transfugis; De gratitudine; De gratitudine beluarum; De ingratitude;* (5) **Das funffte Gebott** [Thou shalt not kill] *De homicidijs magnorum Principum; De nequitia Tyrannorum; Crudelitas erga subditos; De ira, odio, & inuidia; De abstinentia ab ira, odio & inuidia; De seditionibus & pugnis; De victoria; De Ducis præsentia, &c.; De pace & concordia; De amicitia; De misericordia & compassione erga inimicos; De homicidijs alijsque tragicis casibus; De ijs qui sibi mortem consciuerunt; Iudicium D. Mart. Luth. de talibus;* (6) **Das sechste Gebott** [Thou shalt not commit adultery] *De castitate piorum hominum; De castitate virorum illustrium; De castitate virginum & vxorum; De amore coniugali; De pœna scortorum; De odio & inuidia Diaboli erga coniugatos; De ijs qui concubunt cum masculis; Mendacia Monachorum;* (7) **Das siebende Gebott** [Thou shalt not steal] *De furibus & sacrilegis; De latronibus; De usura & fœneratoribus; De auaritia;* (8) **Das achte Gebott** [Thou shalt not bear false witness against thy neighbour] *De iustitia, iudicio & iudicibus; De iudicibus incautis; De sententijs; De iustitia; De clementia; De calumnia & obrectatione; De obrectatoribus & proditoribus; Calumnia; De disquisitione per tormenta;* 9 and 10) **Das neundte vnd zehende Gebott** [Thou shalt not covet thy neighbor's house and Thou shalt not covet thy neighbor's wife, nor his man-servant, nor his maid-servant, nor his cattle, nor anything that is his] *De abstinentia & concupiscentia; De auaritia in vectigalibus; Vxorem proximi non concupiscentiam; De coniugio; De coniugio iterato; De humilitate; De ambitione & superbia; De vestitu; De abstinentia et sobrietate; De gula & ebrietate, & prodigalitate; De labore & ocio; De fortuna, felicitate & infortunio; De morte & immortalitate animæ.*

It is likely that the compiler of *Nockrar eptertakanlegar smá historiar* made use of the widely popular and rearranged *Promptuarium exemplorum* compiled by Philip Lonicer (1532–1599),¹³ which was first published in Frankfurt in 1575 under the title *Theatrum historicum* by the Sigmund Feyerabend print shop.¹⁴ Evidence of such dependence is provided by an

13 Lonicer was first Rector of the Frankfurt Gymnasium and subsequently preacher in Freidberg and had already made himself known by his *Chronicon Turcorum*, published in 1537. See *Allgemeine Deutsche Biographie*, 56 vols (Leipzig: Verlag Duncker & Humboldt, 1875–1912), 19:158.

14 Andreas Hondorff, *Theatrum historicum illustrium exemplorum ad honeste, pie, beateque vivendum mortale genus informantium, ex antiquissimis simul ac novissimis sacrarum et profanarum historiarum monumentis constructum, & in decem classes secundum Mosaice legis Præcepta distinctum. Initio quidem a imula c viro, D. Andrea Hondorffio conscriptum: idiomate*

exemplum collected in Precept IV under the locus *De educatione, institutione & doctrina liberorum* (Exemplum 13 in the Icelandic text) – ultimately derived from Laetius’ *De vita et moribus philosophorum* through Conrad Wolffhart’s collection of apothegms *Apophthegmatum sive responsorum memorabilium loci communes* – which preserves one of the few quotations left in Latin in the Icelandic translation.¹⁵ It relates that when Demetrius I of Macedon (c. 377–283 BC) conquered the city of Megara, he ordered Stilpo’s (c. 360–280 BC) house to be saved and made sure that everything his army had plundered from him would be restored to him. But when he asked Stilpo to provide him with a list of what he had lost, Stilpo answered that he had lost nothing of his own, since no one had taken from him his learning, and that he still had his eloquence and his knowledge, which he defines as his best domestic goods “id est domestica propriaque bona,” a reading nowhere to be found in the German editions.¹⁶ Below is a collation of the German *Promptuarium exemplorum* published in Frankfurt in 1595 and the Latin *Theatrum historicum* published by Laurentius Seuberlich in Wittenberg in 1604.¹⁷

Further circumstantial evidence is provided by another example translated from Precept IV under the locus *De educatione, institutione & doctrina liberorum* (Exemplum 46 in the Icelandic text), originally derived from Pausanias and Valerius Maximus, relating the myth of the Sicilian brothers Amphinomus and Anapius, who saved their parents during an eruption of Mount Etna and were consequently considered by Romans as noble examples of filial piety and devotion to duty.¹⁸ The Icelandic text

germanico conscriptum, iam vero, labore et industria Philippi Loniceri latinitate donatum, multisque in locis auctum, et illustratum, trans. by Philipp Loncier (Frankfurt am Main: Sigmund Feyerabend, 1575). [20]. It contains 713 pages (paginated).

- 15 On the use and circulation of Wolffhart’s *Apophthegmatum* in early modern Scandinavia, see especially *Three Humanist Compendia in Icelandic Translation*, ed. by Dario Bullitta and Kirsten Wolf, Bibliotheca Arnarnagnæana 54 (Copenhagen: Museum Tusulanum Press, forthcoming).
- 16 *Domestica* translates the Greek οἰκεῖα.
- 17 Andreas Hondorff, *Theatrum Historicum sive promptuarium illustrium exemplorum ad honeste pie beateque vivendum cuiusvis generis et conditionis homines informantium ex antiquis imula c recentioribus sacrarum et prophanarum historiarum monumentis collectum et in decem classes secundum Mosaicae legis praecepta distinctum* (Wittenberg: Laurentius Seuberlich, 1604) [80].
- 18 See, for instance, James D. Garrison, *Pietas from Virgil to Dryden* (University Park: Pennsylvania State University Press, 1992), 52–53.

FRANKFURT 1595	WITTENBERG 1604	JS 405 8vo
[149] Als der Kōnig Demetrius die Stat, darin der Philosophus Stilpo Megaricus gewohnet, erobert hatte, vnd der Philosophus gefangen vor den Kōnig bracht war, fragt er jn, ob er auch etwas von den Seinen verloren hette? Sagt er, nichts: Denn dieweil ich meine Kunst vnd Lehr noch habe, kan ich mich noch dadurch ernehren, vnd vnterhalten. <i>Bruso libro tertio, capite vigesimo primo.</i>	[387a] Demetrius, Antigoni filius, cum Megara cœpisset, jussit Stilpontis domum servari indemnem. Admonitus igitur Stilpon, ut libellum daret rerum omnium, quas amisit[387b]set. Ego, inquit, nihil bonorum meorum amisi. Nam eruditio, & eloquentia mihi sunt incolumes, quod hæc vere sunt œceja (<i>sic</i>) hoc est, domestica, propriaquæ bona.	[31r]* Laertius lib. 2, cap. 12 oc Seneca skrifa eina merkelega historiu. Þa Demetrius hafde unned Megaram, befalade <i>hann sínun</i> stríðsmónun, ad þeir skyldu þyrma húse Stilponis philosophi, oc at sá lærde <i>mann</i> skilde gefa frá <i>sier</i> uppskrifad, hvad <i>hann</i> hafde mist. Enn <i>hann</i> svarade. Eg hefe <i>eckert</i> mist af <i>mínun</i> avdæfum, þvi ec hefe <i>mínn</i> <i>múnun</i> óskaddadan oc <i>mínar</i> bóklegar lister. Þetta eru <i>mínar</i> <i>eiginlegar</i> <i>eigner</i> . Οικεία** Id est domestica propriaque bona. Þad er <i>mínn</i> <i>eiginlegr</i> oc beste ríkdómr.

* Wrongly paginated 149.

** Wrongly transcribed “ΟΙΚΕΛÆ”

follows closely the Latin reformulation rather than the original German edition. However, the possibility cannot be excluded that both a Latin and a German version of the *Promptuarium* were consulted simultaneously for the composition of the Icelandic text.

Most of the exempla in *Nockrar eptertakanlegar smá historiur* drawn from the *Promptuarium exemplorum* concern parent–child relationships and the education of children, as most of them are derived from the *loci communes* of Precept IV (*De impietate liberorum in parentes, De liberorum pietate in parentes, De amore et indulgentia parentum erga liberos, Poena immorigerorum liberorum, De educatione, institutione & doctrina liberorum, De parentibus dira liberis imprecantibus, De ira et severitate parentum erga liberos, De gratitudine beluarum, Exempla ex Discipulo de tempore, De gratitudine et ingratitude*).¹⁹ Only a select number describe historical and legendary

19 Exempla 1, 3, 5, 7, 12, 13, 15, 19, 20, 23, 24, 33, 34, 35, 37, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 56, 60, 90.

FRANKFURT 1595	WITTENBERG 1604	JS 405 8vo
<p>[138] In der Insel Sicilia, ligt der Berg Ethna, welcher inwendig brennet, vnd etlich mal grosse Feuerhauffen außwirfft. Darumb vor Christi Geburt, da die Juden auß dem Babylonischen gefengniß wider waren heim kommen, begab sichs, daß diser Berge so sehr Feuerflammete, daß davon die Statt Cathana gar mit Feuer anginge, da lieff, wer da lauffen konte, vnd ergrieff ein jeder, was jm am liebsten war, daß ers davon brechte. Da waren zwen Brüder, Philonomus vnd Callias: Dise liessen jre Güter, Gelt vnd Kleinot dahinden, vnd namen jre alten vnd nun unvermögliche Eltern, vnd trugen dieselben auff jhren Rucken, auß der brunst: Vnd geschach da ein solch Wunderwerck, daß jnen auch da das Feuer zu allen beyden seiten wieche, vnd raum gab, daß sie ohne schaden jhre liebe Eltern darvon bringen konten. Also hat sich Gott dazumal verkläret, daß er jm auch die natürliche angeborne liebe der Heyden gegen die Eltern gefallen liesse. Pausanias lib. 10 Et Valer. Maximus lib. 5 cap. 4.</p>	<p>[350b] Amphinomus & Anapius, Siculi fratres, cum Ætnæ incendio Catanæ [351a] urbs, & omnia prope Sicilia loca deflagarent, parentes humeris superimpositos per medios ignes Ætnæ periculo subdlexerunt, parcentibus & cedentibus eorum pietati ipsis flammis. Sylius:</p>	<p>[40r] Eins giördu þeir Amphiomus oc Anapius vid sína gömlu foreldra, svo sem Pomonus skrifar De obedientia, lib. 2, kap. 4, oc Valerius, lib. 5, kap. 4, i þann tíma sem sa stadr Catana i Sicilia vard fyrer eldgange af fiallenu Æthna, hvort [40v] alltíð brennr so sem það fiall Heckla. Þá tóku þeir sína gömlu oc ørvasa foreldra úpp á sitt bak oc báru þá midt i gegnum eldin med stórum lífsháska. Gott dæme fyrer börn.</p>

examples of wrath and envy extracted from Precept V (*De ira odio et invidia; De amicitia*);²⁰ adultery, from Precept VI (*De iis quiconcumbunt cum masculis, De poena scortatorum et moechorum*),²¹ sacrilege from Precept VII (*De sacrilegis*);²² and avarice from Precept IX and X (*De vestitu*).²³ The Icelandic excerpts are translated in an apparently random order and correspond roughly to pages 347–563 and 751–898 in the 1604 Wittenberg edition. Curiously, some of the best-known and highly entertaining passages of the *Theatrum historicum* – most notably the Faust legend, which through the *Theatrum* travelled as far as England where it inspired *The Tragical History of Doctor Faustus* published by Christopher Marlowe (1564–1593) in 1590 – were not included in the vernacular translation.²⁴

While no copies of either the German *Promptuarium exemplorum* or the Latin *Theatrum historicum* appear to have survived in Iceland, sections of the *Theatrum historicum* were certainly known in Iceland through a vernacular translation of the so-called *Harmonia Evangelica* (1583), a Lutheran Gospel harmony by the German theologians Martin Chemnitz (1522–1586), Polykarp Leyser the Elder (1552–1610), and Johann Gerhard (1582–1637), which draws extensively on the sections of Precept I of Hondorff's *Theatrum* dedicated to the lives of the apostles and evangelists.²⁵ The Icelandic translation was published in Skálholt in 1687 with the title *Harmonia Evangelica það er Guðspjallana Samhljóðan* (“*Harmonia Evangelica* that is the Concord of the Gospels”).²⁶ The text has been recognized as being

20 Exempla 2 and 81.

21 Exempla 27, 74, 89.

22 Exempla 18, 89.

23 Exempla 61 and 68.

24 The so-called “Faustus Magus” legend is part of the *de magicis artibus* commonplace on sorcery and witchcraft. See Andreas Hondorff, *Theatrum Historicum* (Wittenberg: Laurentius Seuberlich, 1604), 186b–187a. On Hondorff as a source for Marlow's play, see for instance Frank Baron, “Which Faustus Died at Staufen? History and Legend in the *Zimmersche Chronik*,” *German Studies Review* 6 (1983): 85–94.

25 See especially Bernt Torvild Oftestad, “Harmonia Evangelica. Die Evangelienharmonie von Martin Chemnitz – theologische Ziele mit methodologische Voraussetzungen,” *Studia Theologica* 45 (1991): 57–74.

26 *Harmonia Evangelica það er Guðspjallana Samhljóðan, Vm vors Drottens Jesu Christi Hollðgan og Hingaburd, hanns Frammferde, Lærdoom, Kienningar og Kraptaverk, hanns Pijnu, Dauda, Upprisu og Uppstigning, so sem þeir Heilögu Guðspjallamenn, Mattheus Marcus Lucas og Iohannes hafa umm sierbuðrt skrifad. Samanmtekenn i eitt af þeim Haattupphystu Guðs Mønnum. D. Martino Chemnitio, D. Polycarpo Lysero, og D. Iohanne Gerhardo. Og nu epter þeirre Rød og Forme, sem þeir Haalærdu Menn hafa sett og samed, A vort Isländskt Tungumaal wtgeingenn i fyrsta sinn, og prentud* (Skálholt: Hendrick Kruse, 1687) [80].

among the sources consulted by Bishop of Skálhot Jón Þorkelsson Vídalín (1666–1720) for the compilation his popular *Húspostilla*, a collection of family sermons for the liturgical year published in 1718–20.²⁷

EDITED TEXT

The text of JS 405 8vo is edited below. Abbreviations are expanded in accordance with the normal spelling of the scribe. Expansion of abbreviations by means of a supralinear symbol or letter or by means of contraction are marked in italics. Letters now illegible but assumed to have originally been in the manuscript are printed in square brackets ([...]). Matter never present but presumed to have been inadvertently omitted is added in diagonal brackets (<...>). Characters to be inserted are placed with insertion marks (‘...’ for interlinear insertions, ‘...’ for marginal insertions). No distinction is made between long or cursive *s* and round or small *s*. The word spacing, the punctuation, and the capitalization of letters are editorial. At the end of the edition, an apparatus fontium provides incipit, explicit, and pagination/foitation for the corresponding thirty-five exempla in the German edition of the *Promptuarium exemplorum* published in Frankfurt in 1595 and in the Latin edition of the *Theatrum historicum* published by Laurentius Seuberlich in Wittenberg in 1604.

Nockrar eptertakanlegar smá historiur

Reykjavík, Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn, JS 405 8vo,
fols 25r–56v

[25r] Nockrar |² eptertakanlegar smá historiur |³ saman tíndar til fróðleiks |⁴ 1783. |⁵

1. |⁶ Ad foreldranna elska er stærre til barnanna |⁷ enn barnanna til foreldrana, þad kann madr |⁸ skynia af þeirre historiú sem skede í Flanderen, |⁹ ad fôðurnum oc synenum var kastad í fangelse |¹⁰ oc skyldu

27 See the discussion in Margrét Eggertsdóttir, “From Reformation to Enlightenment,” *History of Icelandic Literature*, ed. by Daisy L. Neijmann, *Histories of Scandinavian Literature* 5 (London: University of Nebraska Press, 2006), 174–250, at 221. See also Jón Þorkelsson Vídalín, *Vídalínspostilla: húspostilla eður einfaldar predikanir yfir öll hátíða- og sunnudagaguðspöll árið um kring*, ed. by Gunnar Kristjánsson and Mörður Árnason (Reykjavík: Mál og menning, 1995).

báder missa lífid. Þá var það alíktad af ^{|1} yfirvaldinu, að sa eine skyldi hálshöggva ^{|2} hin annan, því böðullin var ecki til stadar. Enn þe ^{|13} gar kom fyrer fòðrin, að hann skyldi retta ^{|14} sonin, vilde hann það ecki sökum náttúrlegs ki ^{|15} ærleika, sem hann hafde til síns sonar. Enn sonurinn ^{|16} bídr sig velviliuglega framm að retta fòðrin. ^{|17} Þegar yfervaldið það sier og formerker, lætr það upp ^{|18} setia einn stolpa til æfinnlegrar minningar og lætr ^{|19} upp grafa þar á, hvornin sonurinn hálshögggr ^{|20} fòðrin og lætr skrifa þar fyrer nedann: Kiærle ^{|21} ike stígr nidr enn ecki upp. ⁱ^{|22}

2. ^{|23} Sozomenus, lib. 7, cap. 24, þar hann skrifar [25v] Theodosij historiu um það mikla fólk sem hann liet ^{|2} drepa í Tessalonica, þá seger hann, að á medal ^{|3} þeirra sem skyldu aflífast voru eins gamals ^{|4} manns tveir syner, og so geingr þesse gamle fa ^{|5} der til og velviliuglega bídr sig í daudan fyrer sína ^{|6} syne, og þar til með vill hann gefa allt sitt góts, so ^{|7} hans syner mættu lífa. Þegar stríðsmennener, sem ^{|8} hófdu befalling af keysaranum að giora þetta ^{|9} mord, sáu þessa fòðrs hiartalag vid sína syne, ^{|10} amkast þeir yfer honum og renna honum þá kosti, að hann ^{|11} má fá annan læsan af þeim, um hvorn sem hann vilde um ^{|12} bidia, því vegna tölunnar sem keysarin hafde skipað ^{|13} at drepa, kynnu þeir ecki báda lausa at gefa. Þa ^{|14} tekr þessi gamle fader at gráta og rífr í sitt har ^{|15} og horfer fyrst á þann eina, síðan á hinn annan, og veit ^{|16} alldre hvorn hann vill óska. Kyssir fyrst þann eina og ^{|17} so þann annan og veit alldre hvorn af þeim hann skal kíosa, og ^{|18} því hann hafde þá báda eins kíæra og so leinge, ^{|19} efar hann sig að þeir verda báder drepner. ⁱⁱ^{|20}

3. ^{|21} Xiphilinus skrifar um Ciceronis bróðr, sem [26r] het Qvintus Cicero, að þann tíma hann var dæm ^{|2} dr frá sinum háls, þa leinde hans sonr honum og var ^{|3} þar fyrer fangin og hardlega píndr, og þegar sonurinn ^{|4} ecki vilde fyrer nockra pínu seigia til fòðr síns, og fader ^{|5} enn skiniade að sonurinn píndist so hardt, þa æm ^{|6} kadist hann yfer synenum og gengr síálfr viliuglega ^{|7} fram og vill heldr deya enn sonurinn skule pinaz. ⁱⁱⁱ^{|8}

4. ^{|9} Valerius `sk(r)ifar' um Valesio *Rustico Romano, sem ^{|10} var yfermáta ríkr madr á gull og eignar. Hann ^{|11} hafde tvo syne og eina dóttur. Oc þa þeir fengu ^{|12} pestelentiu, so at aller medici og læknarar ef ^{|13} udu um þeirra líf, þá fellr faderen nidr fyrer sína ^{|14} gude og bídr hiartanlega, at þesse sótt mætti frá ^{|15} þeim takast og leggiast á hann. ^{iv}^{|16}

5. ^{|17} *Auctolia, sem var Laerte hustru og Ulyssis ^{|18} móder, þegar hún

9 Rústico] Rúrtico
17 Auctolia] Auctelia

heyrd e ein fólks tíðinde, at he ¹⁹ nnar sonr Ulysses skylde hafa dáid i því troian²⁰ iska stríðe, varð hún so sorgfull, at hún ²¹ tok lífid af siálfri sier. ^v²²

6. [26v] Sabellicus, lib. 3, cap. 4, framse ² tr eina fallega historiu um Solonis hiartalag oc so ³ rg fyrer sínum syne, oc hlíodar historian so. ⁴ Solon kom einu sinne til Taletem í Mileto, hvor ⁵ talin var einn af þeim helstu á medal þeirra 7 visu ⁶ í Gricklande, oc medal annarar samræðu forundra ⁷ de Solon sig á oc klagade á Taletem, at hann hef ⁸ de ecki tekid sier eina qvinnu oc aflad med henne börn, ⁹ af hvorium hann kynne at hafa glede þá stund hann lifdi ¹⁰ oc erfingia epter sinn dæda. Taletes svarade óngvu ¹¹ her til, heldr hugsade at koma med svar til hans í annann ¹² máta. Strax epter fáa daga bestilte hann einn ¹³ framande mann heimuglega, sem skylde koma jnn til ¹⁴ þeirra þar sem þeir sátu oc segia tíðindi frá Athenen ¹⁵ oc Solonis húse, so sem ordinn voru logd honum í munn. ¹⁶ Þegar þesse framandi madr kom inn oc Sólon tók til ad ¹⁷ spyria hvor nýtidinde være fra Athenen, svaradi ¹⁸ hinn annar oc sagde. Þar er eckert nýtt utan þetta, ¹⁹ at þar do nýlega ein *ung persona, hvors fader at ²⁰ var einn af þeim yppurstu oc nafnkunnugustu mǫnnum ²¹ þar í stadnum, hvor ed nockurn tíma hefr vered utann ²² lands. Solon varð hræddr oc spurde framar, [27r] hvad sá madr hete. Svarade hann, at hann þad ecki visse, því nafne ² nu hefði hann gleimt. Enn menn tóludu mikid um hans vísdóm ³ oc rettferdugleika. Þad minnist eg vel. Solon varð fr ⁴ amar sorgfullr oc sagde frammvegis. Mun þad ecki hafa verit ⁵ Solonis son sem dó? Þa svarade sa hinn framande. Já, ⁶ sá er sem þú seger. Her af varð Solon næsta sorgfu ⁷ llr, fellr um koll so sem hann hefde strax dáid oc klagar ⁸ sig ómlega, at hann í slíkan máta hefði mist sinn son í sinni ⁹ fráveru. Enn Taletes huggadi hann oc sagdi, hvornin hann ¹⁰ hefde þvílíkt látid giora af gamni oc vildi hafa svar ¹¹ ad honum, þar hann til forna forundrade sig á honum oc klagadi hann, ¹² at hann hefði ecki tekid sier qvinnu sem kynni fæda honum lífs ¹³ erfingia. ^{vi}¹⁴

7. ¹⁵ Plutarchus skrifar um Agesilaum kong þeirra Lace ¹⁶ demonum, at hann tók einu sinne einn staf oc leid honum ¹⁷ á mille fóta sinna med sínum ungum sonum. Og ¹⁸ sem einn af hans hofmǫnnum kom þar ad oc sá þetta, þá ¹⁹ seiger Agesilaus til hans. Seig þú óngvum þetta sem ²⁰ þu sást fyrr enn þú verdr siálfur fader. Med hvor ²¹ iumm ordum hann vilde

menn skyldu ^{|22} vita, ad þesse leikr være ecke af uvinu ^{|23} látgiæde heldr af kiærleik til barnanna.^{vii}

8. [27v] Licurgus, sem var einn dómare í Sparta í ^{|2} Gricklande, kende nóglega sinum borgurum barna ^{|3} agan. Enn þeir meintu, at sín börn mundu vel ^{|4} líkiast foreldrunum fyrer utan nockra sierlega tiptan. ^{|5} Enn med því hann fornam, ad borgararner voru miðg forsómunar ^{|6} samer í þessu, þa tok hann tvo hunda, sem vóru komner ^{|7} af einum fóðr oc einne modr. Annan þeirra vande hann ^{|8} á jact, enn hinn annan liet hann vera heima oc hlæpa í ^{|9} kockhus oc þangad sem hann vilde. Nú sem hann hafde upp ^{|10} alid þessa tvo hunda, batt hann þa saman oc hafdi ^{|11} med sier í þeirra rádhús. Sídan setti hann fram einn ^{|12} pott med (mullie) slubri oc einn lifande hiera oc ^{|13} liet so báda hundana læsa. Sa sem vanr var ^{|14} vid jactina sokte epter hieranum, enn hinn annar hli ^{|15} óp at pottinum. Þegar borgararner sáu þetta oc ^{|16} vildu vita huad Licurgus meinte þar med, sagde hann. ^{|17} Þesser tveir hundar eru komner af einum fóðr ^{|18} oc einne módr, enn þeim hefr ecki vered eins kent ^{|19} báðum. Annan hef eg vanid á jackt, enn annan liet ec ^{|20} siálfráðan at hlæpa þangad sem hann vilde, af hvor ^{|21} iu þier meigid nú skilia það, sem ec hefe ætíð sagt ydr, ^{|22} ad þar er miðc mikid under komid, hvornen madr er ^{|23} uppfostradr frá barndóme.^{viii|24}

9. ^{|25} Plutarcus seger i einum stad um barnagan. [28r] Ad vera edalboren er nockud, ^{|2} ad hafa mikid góts oc ríkdóm er nockud, ^{|3} ad hafa stora magt oc virding er nockud, ^{|4} ad vera velskapadr og skickanlegr er nockud, ^{|5} ad hafa styrk oc heilbrigde er oc nockud, ^{|6} enn ad einn er vel oc ærlega uppstiptadr frá sí ^{|7} num ungdóme, það geingr yfer allt þetta.^{ix|8}

10. ^{|9} Epterdæmi höfum vier á Domitiano, sem var ^{|10} forsomadr af sinum fóðr Vespasiano í hans ^{|11} ungdóme oc illa upptiptadr, hvad honum hefr giórt ^{|12} skada alla hans lífdaga, því hann giörde ecki annad ^{|13} á dagin enn hann geck um salen oc stack flugr í ^{|14} hel med einne spítu oc lærde so i sínum barndóme á ^{|15} flugunum at fremia mord oc tíranaskap á móðnum. ^{|16} Oc þar af kom epter á það máltæke, nær menn spurdu at ^{|17} hvor hiá keisaranum være, þá svóruðu þenararner. ^{|18} Ne *musca quidem. Þad er ecke ein einasta fluga.^{x|19}

11. ^{|20} J Róm var einn uppvoxande dreingr, sem hafde þann ^{|21} sid, at hann stack aþgun út á óllum þeim fuglum sem hann ^{|22} kunne at na oc liet

10 batt] + þe which is crossed out

18 musca] muse

þá síðan fliúga burt aptr. |²³ Þá þeir vísu menn í Róm feingu þetta at vita |²⁴ sögdu þeir, at hann mundi verða einn skadlegr |²⁵ borgare, oc þar fyrer lietu þeir drepa hann, so hann skylde ecki [28v] giðra neitt vondt í sinum alldrdóme. xi|²

12. |³ Saxo Grammaticus, lib. 4, skrifar |⁴ eina merkelega historiu um einn kong í Dan |⁵ mork, sem het Vermundr. Hann átti einn son, sem |⁶ het Uffe, hver ecki talade neitt, helldr geck hann all |⁷ tid framm svo einmana sem hann være mállavs med |⁸ öllu, so hans fader hafde stórt ángr þar af. |⁹ Enn þá Vermundr var ordin gamall, vard |¹⁰ hann sionlavs med öllu. Nu var einn |¹¹ stolltr oc trastr kongr í Saxlande, sem sendi sína |¹² sendebode til Vermundar kongs, at hann skylde |¹³ annaðhvört gefa ríkid upp vid hann med því hann være |¹⁴ nu gamall oc blindr oc óduganlegr til kongs em |¹⁵ bættis, oc þar med hefde hann þann son, sem väre bædi |¹⁶ mallavs oc oduganlegr, ellegar hitt at hann skylði |¹⁷ láta þann sama sinn son koma til einvígis á mó |¹⁸ te kongsins syne af Saxlande. Enn þegar |¹⁹ Uffe heyrde soddan spott oc brixle oc sá síns |²⁰ fòðrs harm oc sorg, geck hann fram oc beiddist or |²¹ lofs at svara þessum þysku legátum. Faderenn |²² spurde, hvor sa være, sem þeim vilde svara, oc þá þeir |²³ sögdu at það være hans sonr, þá meinti hann |²⁴ at síner eigin þienarar mundu einnin spotta |²⁵ sig. Enn þegar sonrin feck leife til at tala [29r] fyrer sig, þa sagde hann so sem sa er mist hefr málid oc |² fær það aftr. Þad er allt til onítis oc spillt ervi |³ de, at ydar kongr gyrnist þetta ríke, sem völdugl(e)ga |⁴ stíríz oc forvarast af síns eiginkongs ráde oc med |⁵ vopnum oc atgiorfe hans trúa riddaralíds. Þar at ake |⁶ hefr bæde kongrin oc ríkid einn son, sem rík^a' skal epter |⁷ hans dæda oc afgang. Jeg vil ecki einungis koma |⁸ til einvígis at fíkta oc slá vid son ydars herra kong |⁹ síns af Saxlandi, helldr oc einnin vid hvorn sem hann vill |¹⁰ med sier hafa af þeim allra sterkustu sem þar kunna |¹¹ at finnast á medal ydar fólks. Og med þesse erind |¹² islok fóru þesser legátar oc sendebodar heim. |¹³ Ad sídustu þegar Vermundr fornam í sannleika, |¹⁴ at þetta være sinn sonur sem gaf sendemónnum sod |¹⁵ dan svar, vard hann hughraustr oc spurde sinn son, hvar |¹⁶ fyrer hann hefde dulíd sitt mál so leinge. Uffi svaradi. |¹⁷ Jeg liet mier nægia ydar regimenti oc ríkisstíorn |¹⁸ allt til þessa, at ec fæ nú tilefne at svara þeim út |¹⁹ lendskum legátu(m), sem med þeirra málfime hugdu |²⁰ at þvinga danskra hiartapride oc forsiálleglei |²¹ ka. Oc þá hann skylde reina hardneskiu oc

sverd, ^{|22} var þad ecki neitt sem kunne at haldaz fyrer hõnum, oc ^{|23} eckert sverd kunne at finnast so sterkt, at þad ^{|24} brotnade ecki i småparta i fyrstu hristing á mi [29v] lllum hans handa. Kóngrin siálfr átti enn ^{|2} þá eitt sverd sem kalladiz Sk(r)æpp, oc var þad so ^{|3} skarpt oc beitt, at eingin hlutr var so hardr at ^{|4} kynne at hindra þad, so þad genge ecki strax i ge ^{|5} gnum i fyrsta høggi. Þetta sverd hafde Ve ^{|6} rmundr kongr grafid i jörd, so engin ski ^{|7} ldi þad finna. Hann liet þá leida sig út a mör ^{|8} kina oc spurdez allstadar fyrer, hvornin þar oc þar ^{|9} være landslaginu háttad, þar til hann fan af ^{|10} vissum rókum þann stad sem sverdid var nidr gra ^{|11} fid. Þegar Uffe så at þad var skemt af el ^{|12} le oc ride, spurdi hann hvort hann mætti reina þad ^{|13} so sem hin ðnrr. Vermundr sagdi. Ef þessu ^{|14} sverdi verdr nockud at skada, þá finnst ^{|15} her ecki neitt annad i þessu landi, med hvoriu þu ^{|16} kunnert at vera velforvaradr. Þvi er betra at láta ^{|17} þad vera oreint at sinne. Nu sem ^{|18} komin var ákvedin tíme, mættust hvorutve ^{|19} ggju hóparner á einne ey sem Ederen rann ^{|20} umkríng, so at engin kunne at komast ^{|21} þar at utan med skipum. Uffe geck all ^{|22} eina framm, enn kongsins sonr af Saxlandi ^{|23} hafdi med sier einn megtugan oc sterkan kappa, ^{|24} enn þeirra her stóð sinn hvoriu megin fliótsins ^{|25} oc vildu sia til hvorn enda þetta einvíg mundi ^{|26} fá. Vermundr kongr setti sig á [30r] brúna oc vilde kasta sier siálfr út i fliótid, ef ^{|2} hans sonr bære úr lægra hlút, þvi hann vilde heldr ^{|3} deyia med sínum syne enn at lifa í eynd oc fordið ^{|4} rfun síns fóðrlands. Þessar tvær þysku ^{|5} oc ungu kempr hiuggu hardlega upp á Uffa, ^{|6} enn hann bar sinn skiöld under þeirra högg enn þordi ^{|7} ecki at bera sitt sverd under högginn, enn hugsade at ^{|8} siá sier fære, nær hann kynne at slá annan hvorn ^{|9} þeirra i hendtugan tíma. Hans fader ætlade ^{|10} hann munde giora þad af hrædslu oc vanmætte (van ^{|11} kunáttu), at hann stóð so kyrr fyrer þeim. Þvi flutti ^{|12} hann sig ytst á brúnene oc vilde steipa sier siálfum í ^{|13} vatnid, ef hann heyrde síns sonar olucku. So stór kiærlei ^{|14} ke var i þessum gamla fóðr til síns sonar, hvörn ^{|15} luckan verndade. Uffe bad kongsins son at sí ^{|16} na þad med manndómlegum atburdum at være fæddr ^{|17} af kongablóde oc ecki láta sinn *broderstáll vera ^{|18} fremr enn hann. Hann bad oc einrin hinn þyska ^{|19} kappa at filgia sínum herra oc sína sinn hravstleik ^{|20} so sem kongsins sonr hefde gott trævst a honum, ^{|21} þar hann hefde útvalid hann af óllum odrum kempum. ^{|22} Sa þyske kappe blygdadist enn hlaut at ^{|23} ganga fram

26 á] + br

17 broderstáll] br²derstáll

21 útvalid] d corrected from n

fyrer brygslis saker oc var strax í ²⁴ fyrsta hógge skyfdr í sundr í tvo parta af Uffa. ²⁵ Þegar Verm(undr) k(ongr) heyrde það, sagde hann. Þar fornam ²⁶ ec míns sonar sverd. Hvorium giörde hann skada. Þeir ²⁷ svörudu honum. Hann afhið ecki einn lym, helldr ²⁸ hið hann þvert í gegnum bæde hardneskiu og ²⁹ kropp. Þá vard Vermundr gladr oc þokade [30v] sier frá vatnenu oc feck nú stóra lyst til at ² lifa sem hann hafde adr haft til at deyia. ³ Uffe geck þa hardlega epter hinum ødrum oc ⁴ sagde hann skyldde hefna sins stallbrodr dæda, ⁵ fyrst hann hefde vogad sínu lífe fyrer hans skulld. ⁶ Oc sem hann neiddiz til at ganga fram, þa snere Uffi ⁷ sínu sverde ã hina eggina, þvi hann efadiz no ⁸ ckud þar um, oc sem hann festi aþa á kongsins syne ⁹ hið hann hann sundr i midiu, so hann fiell dædr til jardar. ¹⁰ Verm(undr) kallade þá oc sagde. Nú heyre eg ¹¹ Skrepp í ødru sine. Oc þa hann formerkte ¹² at sinn sonr hefde drepid þá báda sina o ¹³ vine, gret hann af glede.^{xii}

13. ¹⁴ Laertius lib. 2, cap. 12 oc Seneca ¹⁵ skrifa eina merkelega historiu. ¹⁶ Þa Demetrius hafde unned Megaram, befal ¹⁷ ade hann sínum stríðsmönnum, ad þeir skyldu þyrma ¹⁸ húse Stilponis philosophi, oc at sá lærde mann ¹⁹ skilde gefa frá sier uppskrifad, hvad hann hafe mist. ²⁰ Enn hann svarade, Eg hefe eckert mist af mínum aðæ ²¹ fum, þvi ec hefe minn munn óskaddadan oc mínar ²² bóklegar lister. Þetta eru mínar eiginlegar eignar. ²³ *Οικεία. Id est domestica propriaque bona. ²⁴ Þad er minn eiginlegr oc beste ríkdóm.^{xiii}

[31r] 14. ² Sa same Laertius skrifar oco um Aristippum, ³ ad einn tíma er hann leid skipbrot oc kom í la ⁴ nd þeirra rhodorum, þa fann hann þar út med síósidunne ⁵ nockrar astronomiskar töblr, oc þar vid gladdist hann ⁶ oc huggade sína stallbrædr oc sagde til þeirra. ⁷ Hér finnum vier fyrer oss það fólk, sem vier munum fá hiá ⁸ lp af, oc þegar hann kom í skóla þeirra rhodien ⁹ tímum oc liet heyra sinn lærdom oc sina philosophiam, ¹⁰ þa feck bæde hann oc hans medbrædr klæde oc adra hiá ¹¹ lp. Og þegar hans fórunatar vildu ferdast ¹² heim aptr, spurdu þeir hann at, hvad þeir skyldu segia ¹³ hans vinum. Þa svarade hann. Seigid þeim, at þeir skule safna ¹⁴ saman slíku liggjande fe oc gótse fyrer sín börn, sem ¹⁵ kunne at sveima í land med þeim, ef þau lída skip ¹⁶ brot. Hvar med hann vilde under ¹⁷

23 Οικεία] ΟΙΚΕΙΑ

8 þegar] + þr̄ which is crossed out

16 vilde] + kenna which is crossed out

vísa, at vitska og lærdómr er það be¹⁸ sta liggjandi fe sem maunum lengst¹⁹ ecke í uvyliun. Það visse²⁰ og Seneca, þar hann var adspurdr, hvort være²¹ það fegrsta dír. Þá svaradi hann. Homo doct²² rina ornatus. Það er einn vellærdr madr.^{xiv}²³

15. ²⁴ Aristippus philosophus var atspurdr, ²⁵ hvor mismunr være á mille lærds manns [31v] oc hins olærda. Hann svarade. Send ² þú báda nakta i framande land til ó ³ kunnugs fólks, so skaltu vel siá, hver ⁴ mismunur sie á milli þeirra, því nær sá ⁵ hin lærdi lætr í lióse sinn skilning oc ⁶ lærdóm, þá fær hann bæde góts oc vine, ⁷ enn hinn annar sem als ber er verdr spottadr ⁸ oc haldin fyrer einn dóna.^{xv}⁹

16. ¹⁰ Þeir í Persia höfdu soddan skickun, at ¹¹ þeir neyddu þann til, sem geck ydiulav at bera ¹² eina nakta skiækju á bakinu i krí ¹³ ngum stadin til stórs spotts.^{xvi}¹⁴

17. ¹⁵ Solon gaf út soddan lógmál í Athenis ¹⁶ so sem Sabellius skrifar lib. 6, cap. 1, ¹⁷ at þeir foreldrar sem ecki hefdu látid sín börn ¹⁸ læra eitthvort handverk edur embætti í þeirra ¹⁹ ungdómi, þá skyldu þa börn ecki halda ²⁰ þá fyrer sína foreldra nær þa yrði gömul.^{xvii}²¹

18. ²² Þar var einn kongr í Egiptalande, sem het ²³ Amasio. Hann gaf út soddan almennelega befa ²⁴ lning, at sierhvor valdstiörnarmadr skylde [32r] árlega ransaka vandlega sinna undersáta ² oc gefa vel giætr at hver med sier hvor fæddi sig ³ árid um kring, oc þar sem nockr fyndist sem ⁴ ecki leitadi síns bræds edur sinnar atvinnu oc ⁵ næringar med nockru ervide oc embætti sá ⁶ skyldi strax missa lífid. Ef nú være so ⁷ ddan tilsión hiá oss, þá være her ⁸ ecke so marger blóddreckner og um ⁹ hleipingar sem her eru.^{xviii}¹⁰

19. ¹¹ J lande Masen skedi so eitt sinn til Fríberg, at ¹² einn fader skipade sínum syni at giöra nockud, ¹³ enn þá hann af sinni folsku vildi hvorgi fara, vard ¹⁴ faderenn reidr oc bad þess hann skylde standa þar ¹⁵ so lenge sem hann lifde, hvad ocso skede, því hann stóð þar ¹⁶ i þeim sama stad í sið ár allt til þess hann dó til ¹⁷ einnrar eilífrar minningar fyrer alla slíka stórlý ¹⁸ nda og hóstuga foreldra.^{xix}¹⁹

20. ²⁰ Cæsarius skrifar ocso eina hrædilega ²¹ historiú um einn fódr oc módr, sem höfdu einn ²² þverbrotin oc mótviliugan son, hvorium þa bøl ²³ vudu oft oc óskudu ad diðfullin skyl ²⁴ de skilia hann vid þa. Það skede ocso, ad diðfu ²⁵ llin kom oc tók hann í burt fra þeirra aögum, ²⁶ so þa sáu hann all dri þadan í frá.^{xx}

[32v] 21. ² Það skedi ocso í Rip, at þar var ein fátæk ³ kona, sem átti 4

born. Þá gengu um stadin efter þ³ sinni fædu oc næringu, oc sem þad yngsta kom fyrer þ⁴ nockrar húsdyr, feck þad ein hálf hveitebr þ⁵ ad, oc þegar þad kom aptr til módrinnar med sinum br þ⁶ ædrum oc liet hana siá sína ølmusu, þa þ⁷ fyrerbæd hun barninu at þad skyldi ecki strax eta þ⁸ sitt hveitebræd. Enn þad kunni ecki saker síns barn þ⁹ dóms at spara þad. Þegar móderin fornam þad, þ¹⁰ vard hún so reid, at hún óskade ad fiand þ¹¹ inn skyldi fara í þad, oc jafnskiótt vard barned þ¹² diðfulodt.^{xxi}þ¹³

22. þ¹⁴ Til Wittinberg var ein qvinna, sem geck þ¹⁵ þar umkring med sína dótr sem var diðfulód, þ¹⁶ oc madrin medkendi opinberlega, at hann hef þ¹⁷ di í sinni reide blotad stúlkunne hastarlega, oc þ¹⁸ þar epter hefde þad strax sked, at diðfullin he þ¹⁹ fde strax farid í hana. Oc þa D. Lúth(er) þ²⁰ sál(ugr) taladi til þess vonda anda oc sagde, þ²¹ drottjn straffe þig, 'hvor ord postulin Judas hefr í sínum pistle', þá mó þ²² glade diðfullinn í stulkunne oc sagdi. Jncre þ²³ pet, jncrepet. Straffe þig, staffe þig, so þ²⁴ at hvor madr mátti heyra at hun var diðfulód.^{xxii}

[33r] 23. þ² J Cæsaria í Cappadocia var ein edalborin frá þ³ sem átti x börn, víj syne oc íj dætr, hvor hana þ⁴ stiggdu einu sinne. Þar fyrer blótade hún þeim oc óskade þeim þ⁵ alls jlls, hvar straffid filgde strax epter, so at börn þ⁶ in urdu skiálfande án afláts á öllum þeirra lika þ⁷ mans limum oc lidum. Þar um má lesa Disipulum þ⁸ de tempore.^{xxiii}þ⁹

24. þ¹⁰ Wier lesum ocso eina hrædilega historiu sem þ¹¹ skedi til Meilon, at þar var ein drengr, sem terte þ¹² fingurnar at módr sinne oc skiælde sinn munn oc spottade þ¹³ hana, hvar fyrer hún vard ofrreid oc sagde. Gud ge þ¹⁴ fe, at þú skiæler so þinn munn í gálganum, hvad oc þ¹⁵ so skede, þviat fám dögum þar epter stal hann oc vard þ¹⁶ heingdr, oc so máttu menn siá, at hann skiælde sinn þ¹⁷ munn í gálganum, so sem hann hafdi fyrre giört þ¹⁸ þa hann skiælde sig at sinne módr.^{xxiv}þ¹⁹

25. þ²⁰ Þar skrifast ein merkeleg historia um þ²¹ einn mann, sem hafde einn vingarð plantad sier, þ²² oc þa hann fornam at hann skylde deya, kalla þ²³ de hann sina sonu til sín oc sagde til þeirra. Syner þ²⁴ míner, ec hefe saman safnad ydr miklu liggjande þ²⁵ fe, sem ydr kann vel at nægia, so leinge sem þier [33v] lifed, oc þann sama fesiðd hefe eg nidr grafid þ² i minn vingarð. Þar meige þier taka hann þá ieg er þ³ dædr. Enn hann sagde þeim þo ecki i hvorium stad þeir þ⁴ skildu finna þetta fe. Nú sem hann var dædr, tóku þ⁵ þeir til at grafa oc ransökudu so allan vingarðin, oc þ⁶ þess lengr oc meir sem þeir grófu (epther þessu liggjand(e) fe) þ⁷ þess ávaxtarsamare vard

þeirra vingarðr. So un |⁸ derstödu þeir um síder, hvort liggjande fe þeirra |⁹ fader hafde þar nidr sád, sem var ervide, ástu |¹⁰ ndan oc kostgjæfne til at yrkia þeirra vingarð, |¹¹ oc at þetta skyld vera eitt gott arfagóts epter |¹² hans afgang so lenge sem þeir lifdu.^{xxv}|¹³

26. |¹⁴ Stobeus skrifar, at Antigonus hafde so ámi |¹⁵ nt sína dóttir á sinne *sóttarsæng. Halltu þier |¹⁶ vid rockin, so kantu að'veld'lega at verða rík, |¹⁷ so þu hafer þitt lífsupphelde, oc aðnist þier at |¹⁸ giptast nockrum manne, þa hegda þier ærlega |¹⁹ oc sidsamlega vid hann, so fær þú honum besta morgun |²⁰ gáfu. So lesum vier einnin um Aug |²¹ ustum keysara, at hann liet sínar dætr læra vef |²² nad oc önr qvennleg verk upp á þad, at þær |²³ kynne at næra sig þar med ef þær yrde fátækar.^{xxvi}|²⁴

27. |²⁵ Elianus skrifar so um þá thebanos i Gricklandi, [34r] at þeir hafde haft eitt merkelegt lögmal, at eingin |² af þeirra folke hafde mátt fyrer sitt líf annaðhvört |³ yfergefa sitt barn edur burtkasta því hvorki í skóg |⁴ in ne út á mörkina ellegar annarstadar. Enn |⁵ þar sem foreldrarner voru so fátæker, at þeir kunnu |⁶ ecki siálfer at uppfæda sín börn, þá skyldu |⁷ þeir taka þad sama sitt barn strax þa þad være |⁸ fædt oc bera þad til yfervaldsins oc klega þar sína |⁹ neyd oc fátækt. Oc svo skyld yfervaldid ta |¹⁰ ka þad sama barn oc afhenda þad hvorium sem þad |¹¹ vilde uppfostra med soddan skilmála, at þad sama |¹² barn skyld síðan þíóna, nær þad væri vaxid fyrer |¹³ sitt uppfóstr þangad til at yfervaldid hielde þad |¹⁴ hefde betalad sitt fóstur.^{xxvii} |¹⁵

28. |¹⁶ Þeir i Spartani giördu miðc víslega, |¹⁷ at hvónær sem nockrt barn kom heim fra |¹⁸ skólanum oc klagade yfer sínum skólameistara, ad hann |¹⁹ hefde sleigid edr strikt sig med vendinum, þá |²⁰ gáfu foreldrarner barninu tvö slík meire högg |²¹ eda híding enn þad hafde ádr fengid í skólanum, |²² svo þeir vildu í ængvan máta láta sín börn |²³ vera fyrer utan aga oc umvöndun sem oc |²⁴ tilbærelega hirting.^{xxviii}

[34v] 29. |² Þad skede i Platonis tíð, at þar voru tveir |³ mordingiar, sem höfdu giort oseigianlega mikil |⁴ skálkheit, so at menn undrudust, hvornin tveir |⁵ menn kynne at framqvæma so mikla vondsku. |⁶ Oc þegar sa vísle Plato heyrde þad, andsvaradi |⁷ hann oc sagde. O, hvörsu vísir higg |⁸ ner oc nytsamleger menn þeir hefdu ordit til at fr |⁹ ammqvæma mikid gott, ef þeir hefdu ver |¹⁰ id vel upptiptader i þeirra barndome, þess |¹¹ betre sem art

15 *sóttarsæng > sóttarsang

10 sem] s corrected from þ

23 oc] + um | vöndun which is partly erased

oc náttúra er í börnunum, þess |¹¹ verre verda þa, ef þa eru ecki rettilega |¹² uppþiptud oc uppfrædd. Ef einn friósa |¹³ mr akr er forsómadr, þá ber hann þyr |¹⁴ na oc þystla oc allsháttud jllgrese þar |¹⁵ til hann verdr med öllu fordiarfadr.^{xxix}|¹⁶

30. |¹⁷ Þeir atheniensis i Gricklande höf |¹⁸ du þann sidvana, ad þeir plögudu á |¹⁹ hvoriu áre á vissum tíma at setia sín |²⁰ börn til at læra lister oc jþrötter sierhvort |²¹ epter því sem það var tilhneigt af sinne ná |²² tt(ú)ru. Og upp á það þeir kynne þess betr |²³ at vita til hvors at sierhvort være hnei [35r] gt af náttúrunne, þá plögudu þeir á sama |² tíma ársins at tilskicka eitt spectaculum oc |³ siónarspil, í hvoriu at allsháttud embæti oc hand |⁴ verk vóru tilreidd ecki utan til barnaspils, sem sett var |⁵ af sierhvoriu embætte. Þá þetta var so tilbúid |⁶ lietu þeir sín born koma þar oc gáfu gæm at |⁷ til hvors at sierhvort hafde mest lyst. Oc þar |⁸ epter skickudu foreldrarnær sier oc settu sierhvort |⁹ til at læra þá list edur íþrótt, sem þeim sýndist það |¹⁰ hafa mest tilhneiging til.^{xxx}|¹¹

31. |¹² Vier lesum eina gamla historiu um einn |¹³ gudhræddan mann, at eitt sinn er hann giordi sína |¹⁴ bæn, þá kom guds engill til hans oc liet hann síá |¹⁵ soddan eina sýn, at hann sá einn mann liggia nedst |¹⁶ i einum hrædelegum eldsloga, oc þar óx upp |¹⁷ af hans líkama ein stór oc há eyk, oc þar |¹⁸ hieingu á greinunum margar manneskir, oc þær |¹⁹ brunnu sárlega af þeim loga i hvorium at sá a |²⁰ me madr lá nedst. Enn þeir sem láu í bálinu |²¹ qvöldust allra mest oc sárlegast. Oc þesse |²² gudhrædde madr sem þetta sá, spurde þann at sem |²³ hann leidde, hvor sá være, sem læge þar nedst í þeim |²⁴ eldsloga. Þá svarade hann oc sagde, at þessi |²⁵ madr være stofn oc rót allra þeirra sem heingu uppe [35v] i eykinne oc hefde i fyrstu verid fátækr, en þegar |² gud hefde gefid honum sína blessan, þá hafde hann |³ framid okr oc orettinde til þess hann var miðc ríkr oc |⁴ dáid so í sinne ágyrne oc komid so í þennan qvala |⁵ stad. Enn sumer af þessum sem her hánga (sagdi hann) |⁶ fengu hans góts oc peninga epter hann oc fró |⁷ mda í sama máta okr oc ránginde, oc þar fyrer |⁸ hánga þeir her oc lída qvól oc pínu med honum.^{xxxi}|⁹

32. |¹⁰ Coccius Sabellicus skrifar um einn keysara |¹¹ i Constantinopolen, sem het Leo. Þegar hans |¹² módrbroder, sem einnen het Leo, gaf ríkissti |¹³ órnena upp fyrer honum oc hann stiörnade nu med |¹⁴ lucku oc fridseme, þa gaf hann ríkisstíór |¹⁵ nena upp aptr velviliuglega vid sinn

6-7 fró|mda] fró + three letters now erased

15 upp] + fyrer honum which is crossed out

|¹⁶ faudr Senonem Isavineum, sem var af litlum |¹⁷ stigum oc so nær sem privata persona oc nafn |¹⁸ botalaus *madr*, því hann þeinke at þad være spott |¹⁹ legt, at sonurenn skilde rikia yfer sinum föðr eda |²⁰ sonrin skilde vera megtugre enn faderen. |²¹ Hvar fást þesse born?^{xxxiii}|²²

33. |²³ Þar um hefr sa romverski borgmeistare Marcus |²⁴ Cariolanus hugsad, hvornin Livius skrifade, at |²⁵ þegar hann fyrer utan retta sök var utrekin af Róm, |²⁶ kom hann til þeirra manna, sem þeir kölludu volseos, |²⁷ hvorier ed höfdu ovinskap vid þa romversku, oc hann [36r] vard þeirra hershöfðinge oc þá hann hafde unnid margar |² borger fra þeim romversku oc kom nú fyrer siá(l)fa Roma |³ borg, þá sette hann sier at eydeleggja hana allt í |⁴ grunn. Þá sendu þeir romversku fyrst út til hans |⁵ sína oratoris oc mælskumenn bidiande um frid, |⁶ enn þegar þad kunne ecki at hiálpa, þá sendu þeir í |⁷ annad sinn sína presta í þeirra prestlegum bún |⁸ ade sama erindis, enn þad hiálpade ecki. Ad |⁹ sídustu sendu þeir hans móder út til hans, sem het |¹⁰ Veturia, þar med hans hustru oc börn at bidia |¹¹ um frid. Og þa hann sá sína módr, hlióp hann |¹² í móte henne oc vilde taka hana í sinn fadm, |¹³ enn hún sagde. Vert kyrr. Lát mig fyrst fá at víta |¹⁴ hvort ec kem her til míns ovinar ellegar til míns sonar, |¹⁵ oc ec er þinn fange ellegar þín moder í þinum her |¹⁶ búdum. Þa svarade hann oc sagde. *Expugnasti|¹⁷ et vicisti jram *meam, o mater. O |¹⁸ mín elskuleg móder. Þu hefr yferunnid oc sig |¹⁹ rad mína reide. Jeg veit, hvad þú villt. Jeg |²⁰ vil þinna vegna ecki alleinasta þirma Róma |²¹ borg, helldr oc einvin fyregerfa öll þav rang |²² inde, sem þesser romversku borgarar hafa giort mier, |²³ því hann minntest á þann heidr sem hann |²⁴ være sinne módr skyldugr.^{xxxiii} |²⁵

34. |²⁶ Solon var atspurdr hvar fyrer hann hefde enginn |²⁷ lög skrifad um þá, sem slæge sína foreldra i hel [36v], enn hann svarade. Því ec trúde ecki at sá mun |² de nockr vera, sem þad giorde.^{xxxiv}|³

35. |⁴ So hefr verit giort hiá heidingiunum, at nær bó |⁵ rnen hafa vered med öllu óhlidin, þa hafa |⁶ foreldrarnar slegid med sinne hende med öllu fra |⁷ þeim, svo sem Laortius skrifar um Aristippum, |⁸ at hann sló sinne hende med öllu frá sinum ó |⁹ hlíduga syne. Oc þá hann var ávitadr af noc |¹⁰ krum þar fyrer, at hann yfergiæfe so sinn son, sem |¹¹ komin være af hans life, þá svarade hann. Minn vin, |¹² hvad sinist þier. Mun þar ecki

16 Expugnasti] Expuonasti

17 mean] in eam

koma hraki ^{|13} oc annad eindemi, skara oc lýs af vorum líka ^{|14} ma, oc skyldu vær ecki skíla oss *vid þetta so sem* ^{|15} *vid adra ónytsamlega oc skadsamlega hlute.*^{xxxv|16}

36. ^{|17} Slíkt hid sama lesum vier um Augustum keysara, ^{|18} at hann útrak bæde sína dóttir Juliam oc sína ^{|19} dottrdottr, somuleidis Agrippam, hvoria hann ^{|20} hafde kosid sier fyrer dóttir oc erfingia vegna ^{|21} þeirra vonds lifnadar oc þeirra jllrar nátturu, oc hann ^{|22} liet flytia þær i þa ey, sem nefniz Pandaterca, ^{|23} oc nær sem nockr talade um þær i hans nærveru, ^{|24} þá andvarpade hann oc mælti þetta. Gud giæ ^{|25} fe, eg hefde alldre gipt mig ne börn átt oc dæ ^{|26} barnlaus. Oc hann kallade þau alldre annad **[37r]** enn þriú blódkýle edr þriú atumein, sem plág ^{|2} ude oc ætu hann, þvi hann vilde heldr síá, at þær væru da ^{|3} udar enn at þær skildu lifa honum til spotts. Oc hann befa ^{|4} lade í sínu testamente, at nær einhvor af þeim þre ^{|5} mr dæ, þá skyldu þær ecki koma i gróf til hans.^{xxxvi|6}

37. ^{|7} Cyprianus skrifar eina merkelega historiú, at ^{|8} þar var í borgine Carthagine einn ágiætr gu ^{|9} ds ords þenare, sem het Numidius, hvor at i ofsóknum ^{|10} kristilegrar kyrkiu hafde kostgiæfelega huggad ^{|11} þa kristnu oc ámint þá til stöðugleika í trúne ^{|12} a Kristum. Hann hafe oco ríkuglega huggad sína ^{|13} hustru, sem med ødrum kristnum var á elde brend. ^{|14} Já, hann var ad sídustu siálfr brendr hálf oc hulin ste ^{|15} inum oc lá þar sem einn daudr madr. Enn hans góða ^{|16} dóttir hafde strax brotiz framm til hans, borid hann he ^{|17} im oc endrnært hann, so at hann vard um síder fyrer guds kragt ^{|18} oc fulltinge heilbrigdr apr oc var sídan af þeim kristnu ^{|19} sem epter lifdu medtekin med stórre glede til síns fyrra ^{|20} kennemannlega embættis. Þetta var gott ba ^{|21} rn vid fódur sinn.^{xxxvii|22}

38. ^{|23} Þad skede i tíð Othonis annars med þvi nafni, at ^{|24} þar var ein greife, sem het Gero, hvor ed var klagadr ^{|25} fyrer keisaranum þo ránglega honum siálfum áheyrande á ^{|26} þeim ríkisdege til Magdeborg af einum ødrum ^{|27} mikilsháttar herramanne sem het Valden, oc med **[37v]** þvi at hann sagde ney vid þvi øllu saman opinberlega, ^{|2} þá var þeim báðum skipad einvíge, i hvoriu þeir ^{|3} dóu báder. Nú hellt keisaren mikid ^{|4} af þessum Valden oc hriggdiz miög vid hans ^{|5} dauda, oc þar fyrer liet hann af hatre hoggva höfud ^{|6} af þeim dæda Gero oc fyrerbaud at grafa hann ^{|7} oc vilde, at hrafnar skyldu eta hans líkama. Enn ^{|8} þegar hans einkadóttir Adola (sem var ein trúlof ^{|9} ud jungfrú) spurde þetta heim til Alstod

hía Sala, ¹⁰ þá ferdadiz hún hastarlega þangad oc fiell á sín ¹¹ kne fyrer keysaranum oc feck þad um síder, at hún ¹² mætti greþtra láta sinn fòdr ærlega, þo so ¹³ hún hlaut at pligta sig þar til, at ef hún ¹⁴ vilde ei lata hann liggia út á mörkinne ografin, ¹⁵ þa skylde hún gefa allar sínar eigner þar til og alla ¹⁶ sína arfleifd til kyrkiunnar i Magdeborg, ¹⁷ hvad hún oc einnin giorde alleinasta til þess *at ¹⁸ hennar fader mætti verda ærlega grafin.^{xxxviii|19}

39. ²⁰ Fulgosus skrifar eina ágiæta historiú ²¹ um þad jnbirdis stríð, sem var á millum Augustum ²² keysara oc Antonium, sem var einn borgmeistare i Róm, ²³ oc at hvor þeirra hefde soddan stríðsfólk, at faderinn var í ²⁴ móti synenum oc sonurin í móte fòdrnum. Oc þá Antonius ²⁵ var fallin oc hans stríðsfólk var hertekid oc skilde nú ²⁶ frammléidast, þá var þar einn á medal annara, sem het [38r] Metellus, hvors sonr at stríðt hafde med keysar ² anum. Oc þegar þesse Metellus var framm leiddr oc hans asiá ³ na var ordin miðg torkenneleg bæde af stríðenu ⁴ oc fangelsenu, so at fáer kunnu at þeckia hann, þá ⁵ þekte þó hans sonur hann, sá unge Metellus, oc hlióp ⁶ til hans oc fadmæde hann oc gret beisklega. Oc þá hann hafde ⁷ nú lenge grátid oc helt honum í sinum fadme, þá sneri ⁸ hann sier til keysarans oc sagde. Þesse madr hefr verit þinn ⁹ ovinr oc hefr forskuldad dædan, enn ec hefe stríðt ¹⁰ med þier oc únnid til kaupsins. Þar fyrer bid ec þig, at þú ¹¹ vilier fyrer þad kaup sem ieg hefi til unnid þyrma life ¹² þessa manns, oc at þu vilier láta slá mig í hel fyrer ¹³ hann, so at mitt líf meige vera i stadin hans lífs. ¹⁴ Þegar Augustus heyrde, at sonrinn hefde slíkann ¹⁵ kiærleika til síns fodrs, þá gaf synenum síns ¹⁶ fòdrs líf, þo hann være ádr miðg gramr vid hann. ¹⁷ Þesser syner eru færre.^{xxxix|18}

40. ¹⁹ Sa same Fulgosus skrifar i sömu bók adra ²¹ historiú, at þar var i Theoleto einn gullsmid, *sem ²¹ var ránglega klagadr fyrer kongenum, oc þá hann var nú ²² dæmdr til dauda, þá geck sonrin framm oc fell á ²³ kne fyrer konginum oc bad med grátande tárur, at hann ²⁴ mætte deya fyrer sinn fòdr enn faderenn mætti lifa, ²⁵ oc sem hann liet ecki af at bidia þar um, þá skede þad svo. ²⁶ Þesse munu fádæme.^{xl}

[38v] 41. ² Herodotus skrifar eina historiú, lib. 6, ³ at Ev(r)ipides Calisthenes, sem ríkte í þeirre ey Sici ⁴ onia, hann átte eina einkadóttur,

17 at] + |at

21 sem] + |sem

sem het Agatista. |⁵ Hana vilde hann gipta þeim manne, sem være ædstr |⁶ oc bestr af øllum grickium, oc hann liet sinn her |⁷ olld oc kallara úthrópa þad, at hvor sem helde sig |⁸ verdugan til at vera Calistenis mágr, sá skylde |⁹ koma til hans innan lx daga. Þá komu þar |¹⁰ xiii af þeim yppurstu ungu herramónum i Gri |¹¹ cklande. Nú sem þesser voru komner, hells kong |¹² urin þeim öllum hiá sier eitt heilt ár umkríng |¹³ oc gaf vandlega giætr at, hvor af þeim sier skickadi |¹² allra best, oc þegar sá dagr var tilsettr, á hvorium |¹³ brúdkapíd skilde ske, þá visse jómfriúen ecki enn |¹⁴ hvörn af þessum xiii(j) bidlum hún skylde hafa. |¹⁵ Þessir ungu menn vissu ecki heldr, hvörn af þeim ad |¹⁶ kongrin munde vilia taka sier til mágs allt til þess |¹⁷ ad máltíðin skylde ske oc brúdkaupskostrin hal |¹⁸ dast. Þá kallade faderin einn atheniensem til |¹⁹ sin oc gifte hönnum sína dóttir, enn hinum öðrum |²⁰ gaf hann stórar giafer oc ríkgulegar skeinkingar |²¹ oc liet þá fara heim apt. Þetta liet dóttirin |²² sier vel lika oc hlídde sinum fóðr velviliuglega |²³ oc liet hann ráða útvalningunne ecki aktande þad |²⁴ þo ske mætte, ad hún hefde haft annan kiærara í [39r] sínu hiarta. Þetta eru góð börn.^{xli}|²

42. |³ Þad gengr so til i heimenum sem þad geck med Amasio, |⁴ hvór ed var einn fátækr almúgamadr oc vard |⁵ þo kóngr i Ægiptalande, so sem Herodotus skr |⁶ ifar lib. 2 circa finem. Þegar nockrer af þeim |⁷ ypparsta adal i Ægiptalande vildu ecki vera |⁸ honum hlídner saker hans lítilmótlega uppruna oc ve |⁹ gna hans eigin persónu, þá tók hann þad ker, i hvoriu |¹⁰ bæde hann oc öll hanss hyrd þvode oc laugade |¹¹ sína fætr oc liet giöra soddan afgud þar af, sem |¹² sá var hvörn þeir i Ægiptalande dírkudu og liet |¹³ setia þad god i þann stad, sem þeirra afguds likne |¹⁴ skia stód ádr. Og þeir mektugu, sem hann höf |¹⁵ du ádr foraktad, komu oc fiellu fram fyrer þessari |¹⁶ líkneskiu. Þá liet kongrin þá ad fá ad vita af |¹⁷ hvöriu efne þetta líkneski var giört, sem var af ad |¹⁸ virdelegu edur lítilsháttar efne oc fyrerlitlegu keru, |¹⁹ þá skylde þad þó dírkast vegna þess ærlega oc hei |²⁰ laga stadar i hvörium þad stæde, hvar med hann |²¹ vilde kenna þeim, ad enn þó hann være komin af |²² lítilsháttar fólke oc ætterne, þá skyldu þeir þó |²³ heidra hann oc vera honum hlídner vegna þess stadar |²⁴ i hvörium hann stæde, þad er vegna hans embættis.^{xlii}

[39v] 43. |² Valerius Maximus skrifar lib. 5, cap. 4. |³ um eina *konu í

3 konu] koau

3 Róm] Róme with e crossed out

6 fangelse] e² corrected from l

Rom, sem hafde brotleg orðid |⁴ so ad hún var fyrer þad dæmd til dauda. Enn sa sem |⁵ fangelsed skylde vakta, heingde hana ecki strax |⁶ i því fangelse so sem honum var befalad, helldr |⁷ liet hana þar vera til þess at hún silte i hel. |⁸ Enn hún átte eina dóttur, sem nylega var stadenn |⁹ af sinne barnsæng. Hún útvegade þad af |¹⁰ vardhaldsmannenum, at hún mætte einu |¹¹ sinne á dege gánga jnn i fángelsid til sinnar |¹² módr. Þó vilde hann, at hún skylde vera ber, |¹³ upp á þad hún skylde ecki bera sinne módr |¹⁴ fædu, oc so fædde hún sína módr i lánga |¹⁵ tíma oc liet hana síuga sín brióst, hvad vard |¹⁶ haldsmadrin undervísade yfervaldenu þá |¹⁷ hann feck þad at vita. Enn þa herrarner heyrdur |¹⁸ þetta, undrudust þeir soddan þacklæte, at so sem |¹⁹ módrin hafde ádr fædt dótrina á sínum |²⁰ brióstum, so fædde hún nú módrina aptr |²¹ med sine brióstamiólk. Og þar fyrer gaf |²² yfervaldid þær bádar lausar. Og upp á |²³ þad at þesse giórningr skylde aldre gle |²⁴ imast, uppbiggdu þeir romversku eitt |²⁵ alltare i þeim sama stad sem þad fangel(se) [40r] var, hvad þeir kolludu pietatis. Þad er |² kiærleiksalltare. Þetta skede 147 árum |³ fyrer Kristi fæding. Þetta var |⁴ þacklát dóttur.^{xliii}|⁵

44. |⁶ Og í þeim sama kap. skrifar Valerius einn |⁷ in, at þar hafe verid einn sem het Simon |⁸ Atheniensis, hvor sig hafe velviliuga gefid |⁹ i fangelse oc til dadans upp á þad hann kinne |¹⁰ at frelsa sín fòdr Miltiadem, sem opin |¹¹ berlega var til dadda dæmdr.^{xliiv}|¹²

45. |¹³ Wirgilius skrifar um Æneam, at hann |¹⁴ hafe borid sinn fòdr Anchisem á bakinu út |¹⁵ af borgine Troia, þá hún unnen var oc hún |¹⁶ var at brenna, enn hann liet þar epter allt sitt góts.^{xlv}|¹⁷

46. |¹⁸ Eins giórdu þeir Amphiomus oc Ana |¹⁹ pius vid sína gömlu foreldra, svo sem |²⁰ Pomonus skrifar De obedientia, lib. 2, |²¹ kap. 4, oc Valerius, lib. 5, kap. 4, i þann |²² tíma sem sa stadr Catana i Sicilia |²³ vard fyrer eldgange af fiallenu Æthna, hvort [40v] alltid brennr so sem þad fiáll Heckla. |² Þá tóku þeir sína gömlu oc ørvasa foreldra úpp |³ á sitt bak oc báru þá midt i gegnum eldin med |⁴ stórum lífsháska. Gott dæme |⁵ fyrer börn.^{xlvij}|⁶

47. |⁷ Plinius skrifar lib. 8, kap. 24, at þegar |⁸ Centaret(ri)us Galata hafde drepid Anthi |⁹ ocum í stríde oc hann setti sig a Anthioci hest |¹⁰ oc þá hann formerke, at ovinnr síns húsbónda |¹¹ sat á bake sier, beit hann fast i járnmiðlin oc |¹² lagdist so miög í taumana, at engin gat ha |¹³ lldid honum aptr, oc hlióp so upp á eitt hátt |¹⁴ biarg oc steipti so bæde sier oc þeim sem

á honum ^{|15} sat þar ofan fyrer, so þeir hálsbrotnudu bá ^{|16} der saman, oc so hefnde hann dæda síns herra.^{xlvii|17}

48. ^{|18} Fulgusos skrifar lib. 5, kap. 2 um einn ^{|19} sem het Titus Sabinus. Þá hann sat i fang ^{|20} else, þá vilde hans hundr, hvorn (hann) hafde upp ^{|21} alid, adrei láta reka sig frá honum. Oc þegar ^{|22} hann var út leiddr at hann skylde steglast, þá ^{|23} filgde hundrin honum oc gólade oc ilde oc ^{|24} bar sig illa álika sem einn sorgfullr madr. ^{|25} Oc þegar nockrer undrudust þetta, gáfu þeir [41r] hundinum bræð, hvórt hann greip, stóck upp oc retti ^{|2} það at munne síns herra. Oc at sídustu þegar þeir kó ^{|3} studu þessum manne út í ána Tíberum, stock hu ^{|4} ndrín strax efter honum oc fór under hans hófud ^{|5} oc vilde hiálpa, því (hann) ætlade hann munde þá ^{|6} enn lifa. Þetta var eitt stórt þacklæte ^{|7} af einne mállæsre skepnu.^{xlviii|8}

49. ^{|9} Ambrosius skrifar um einn i Anthiochia, sem ^{|10} á náttarþeils var slegin íhel. Hann átte einn hu ^{|11} nd, sem ecki vilde fara frá þeim dæda líkama, ^{|12} heldr sat hann þar hiá oc gólade oc geimde líkaman ^{|13} frá ódrum hundum edr því honum kunne at granda. ^{|14} Oc at morgne þá þar kom margt fólk oc vilde síá ^{|15} þetta, þá kom oc einn medal annara, sem þennan mann haf ^{|16} de myrdt oc hugde hann munde ei opinberadr verda ^{|17} med því eingin sá hann giora þennan giórning. Enn ^{|18} strax þá hundrin sá hann, tók hann til at sækia at ^{|19} honum oc gielta oc greip i hans klæde oc helt honum, enn ^{|20} madrin vard sorgfullr, og hann vard strax hafdr ^{|21} grunsamr. Þetta var undervisad yfervaldinu ^{|22} hvort jafnsnart liet grípa hann, oc hann medke ^{|23} nde sinn giórning oc leid þar fyrer tilbærelegt ^{|24} straff. Þesser hundar eru ecke ^{|25} i hvóriu húse.^{xlix}

[41v] 50. ^{|2} Þad er skrifad, at eitt sinn hafe verid einn ga ^{|3} mall madr, sem átti 2 syne oc eina dótr. ^{|4} Þeim afhendte hann allt sitt góts, at þav skyldu ha ^{|5} fa fyrer honum hans lífstid, enn þá hann hafde vered ^{|6} sinn mánud hiá hvoriu þeirra, leiddist þeim at ha ^{|7} fa fyrer honum. Þá liet hann giðra sier eina kystu, hvor ^{|8} ia hann fylte upp med mold oc steina oc liet so ^{|9} skrifa utan á kystuna: Þad er einn dære ^{|10} sem so gefr sínum börnum, at hann verde *si ^{|11} álfur at þyggia. Her meintu börnen, at ^{|12} hann ætte ennú epter mikid liggiande fe oc tóku ^{|13} hann til sín oc hófdu fyrer honum, hvad ad skede meir ^{|14} vegna peninganna sem þav hugdust ad fá ^{|15} enn af þacklátu hiarta.^{l|16}

51. ^{|17} Þá Antonius Caracalla var ordín keysare, ^{|18} liet hann aflífa

margan gófugan mann saklausann ^{|19} á medal hvórra var Cilon, sem hafde uppfóstrad ^{|20} hann oc veitt honum marga oc otelianlega velgiörninga. ^{|21} Ja, hann var ocso fòdr Caracallæ so kiær, at ^{|22} hann kallade hann opt sinn fòdr. Þad voru vond ^{|23} laun fyrir stóra mædu og umhyggju. ^{li|24}

52. ^{|25} Sigebertus skrifar í sinne Chronicubók ^{|26} um einn kong, sem het Ansegismus, hvor at var [42r] fader Pipini oc afe Caroli Magni, at hann ^{|2} hafde fundid eitt hittubarn. Þad kallade han ^{|3} Gundvinus oc uppfædde þann svein oc kom ^{|4} honum til stórrar virðingar oc giörde hann at sínum ^{|5} stríðshöfðingia. Enn þá hann var upphafin til ^{|6} slíkrar æru, þá drap hann Ansegisinum sviksam ^{|7} lega. Oþacklátur madr. ^{lii|8}

53. ^{|9} Þad skede einu sinne, at nockr börn tölu ^{|10} du jlla vid sína módr, at hún være ecke so ^{|11} rík ellegar edalborin sem þeirra fader, oc at þaug ^{|12} hefdu mátt vel verda fædd af ædra slekte enn ^{|13} hún være af komin. Enn þav urdu stróffud ^{|14} þar fyrir af gude, so þav dóu herfelegum dæda. ^{liii|15}

54. ^{|16} Herodotus skrifar, ad þegar Orestes ha ^{|17} fde heimuglega ásett sier í sínu sinne at slá Pol ^{|18} ycratem íhel, sem red fyrir eygne Samo, ^{|19} þá útsende þesse same Orestes sinn herold ^{|20} edur kallara, ad hann skylde tala so vid Polycr ^{|21} atem med vinsamlegum ordum, at hann skylde ko ^{|22} ma til hans, því hann vilde styrkia hann med stórrer ^{|23} peningasummu, so hann kynne med stríde ad því ^{|24} nga adra nærliggiande eyar oc leggja þær under [42v] sig. Nú dreimde dótr Polycrates um ^{|2} nottena fyrir, at hún þóttist síá sinn fòdr lí ^{|3} da upp i lopted, Jupiter þvode honum, oc söl ^{|4} enn smurde hann. Þá hugsade hún med sier, at ^{|5} þesse dræmr munde eckert gott þíða oc ^{|6} áminte þar fyrir sinn fòdr, at hann skylde ecki fara ^{|7} til Orestem. Enn fòdr hennar klæade efter ^{|8} þeirre stóru peningasummu oc reiddist henne ^{|9} þar fyrir oc hótade henne því, at ef sier genge ^{|10} vel oc hann kiæmist heill heim aptr, þá ^{|11} skylde hann lata hana sitia heima otrúlofa ^{|12} da í langa tíma. Enn hún svarade. Gud ^{|13} giæfe, at þú kinner at komast heim lifandi ^{|14} aptr. Eg vil lángtum heldr afsegia alla ^{|15} gifting alla mína lífdaga enn at missa þic. ^{|16} Enn hefdi hann hlídt hennar ráde, þá hefde hann ecki ^{|17} verid drepin, svo sem þad skede. ^{liiv|18}

55. ^{|19} Þad er skrifad af einum, at þá hann sló ^{|20} sinn fòdr oc var klagadr þar fyrir, þá svara ^{|21} de hann oc sagde. Þesse minn fader, hvörn eg ^{|22} sló, hann hefr einnen sleigid sinn fòdr, oc so ^{|23} hefe ec nú sleged hann aptr. Oc

síðann [43r] dró hann frammi einn sinn ungan son og sagde. |² Svo mun oc þesse sla mig seinna meir, nær hann |³ verdr fær þar til.^{lv|4}

56. |⁵ Arestotelis skrifar, at þar hafa vered einn |⁶ sonr, sem hafa þrifed i háred á sínum fôður |⁷ oc dregid hann at dyraþrepskildenum. Oc þá |⁸ hann vilde draga fôðrin út fyrer dyrnar, kalla |⁹ de faderen upp og sagde. O minn son. Þyrm |¹⁰ þu mier, þvi ec dró ecke minn fôðr leingra. Þar |¹¹ fyrer vill þad ganga bôrnunum eins svo sem þau |¹² hafa vered vid sína forelldra.^{lvi|13}

57. |¹⁴ Fulgus lib. 9, kap. 11 skrifar um einn |¹⁵ kong i Pertia sem het Cosdroa. Þa hann |¹⁶ stridde vid keysara Heraclium, þa drap |¹⁷ hans eiginsonr Siroes hann, þvi hann hugde hann |¹⁸ munde vilia giðra sinn yngstra bróðr Medro |¹⁹ sem at kónge oc erfingia til ríkisins, oc |²⁰ so hafde Cosdroa ádr giðrt vid sinn fodr Horista.^{lviii|21}

58. |²² Þad er skrifad um einn gamlan mann, sem |²³ afhendte sinum syne allt sitt góts, oc þá |²⁴ hann bad sonin um einn kyrtil, þá gaf so [43v] nrin eina alin klædis. Þesse sami sonur |² þess gamla mannsins átte oco einn ungan son, |³ og þá hann sá at hann gaf sínum fôðr eina alin |⁴ klædis, liet hann ecki af at bidia oc gráta, fyrr |⁵ enn hans fader vard einnenn at gefa honum eina klæ |⁶ dis alin. Og þá hann hafde hana fenged, |⁷ geck hann i burt oc geimde þessa klædis alin, |⁸ enn faderen geck epter honum leinelega oc vil |⁹ de vita, hvad hann giðrde. Þá svarade þar |¹⁰ ned oc sagde. Eg vil geima þessa klædis alin |¹¹ til þess þú verdr gamall sem minn afe er nú, |¹² oc þá vil eg gefa þier hana at bæra þinn ky |¹³ rtil med, so sem þú giðrer nú vid minn afa. |¹⁴ Þá faderen heyrede þetta, hugsade hann um |¹⁵ sig oc giorde síðan vel vid sinn gamla fôðr.^{lviii|16}

59. |¹⁷ Eginaldus skrifar i sinne historiubók oc |¹⁸ Sigebetis in Chronica oc seiger, at keysare |¹⁹ Lodvik sonr Caroli Magni hafe átt þriá |²⁰ syne, sem voru Ludovicus hinn yngste, |²¹ Carolus sem síðan var kalladr Carolus |²² Crassus, oc Carolo Mannus. Þesser tveir |²³ sem voru Ludovicus oc Carolus feingu |²⁴ hatr til sins fodrs, þvi þeir meintu at hann [44r] munde láta Cárolo Mannum fá ríkissti |² órnena. Og nær þeir vóru eitt sinn med þeirra |³ fôðr til Frankfurt oc hófdu samþicker orded |⁴ um forrædaraskap á móte þeirra fôðr, sem þeir |⁵ hugdu at nú skylde framqvæmast, þa kom |⁶ diðfullen til Carolum i eingils mynd oc sagdi |⁷ til hans, at fader hans vilde láta slá hann ihel upp |⁸ á þad hann kynne at koma ríkinu under Carolo Manno, |⁹ og at gud være þar fyrer reidr. Þá skelfdist Ca |¹⁰ rolus oc flyde

2 ungan] written above gamlan which is crossed out

í eina kyrkiu, enn diðfull |¹¹ en fylgde epter. Trúer þú mier ecki. Være þad |¹² ecke satt, sem ec sege þier, þá geinge eg ecke |¹³ inn i kyrkiuna. Þar fyrer máttu trúa mier, oc til |¹⁴ vitnisburdar þar um þá medtak þetta Kristi |¹⁵ sacramente, hvórt hann rette at honum. Oc þar |¹⁶ med for Satan i hann. Og hann tók til ad |¹⁷ hrópa oc hrína, gaula oc baula so sem eitt |¹⁸ naut edr ðnnur skynlaus skepna. Enn þá |¹⁹ hans fader oc prestarner feingu þetta at vita, |²⁰ sófnudust þeir saman i kyrkiuna oc báðu |²¹ jnnelega fyrer honum, so hann vard frelsadr um síder |²² oc medkende þa opinberlega sinn misgiörning |²³ á móte sínum fòdur.^{lix}|²⁴

60. |²⁵ Þad er skrifad i gömlum *historium* 'Manlius in collect', [44v] ad þar var ein sonr, sem hafde lofad sínum fò |² dr at hafa fyrer honum oc fæda hann sína lífs |³ tíð. Nú sem honum leiddist þad innan lítils tíma, |⁴ kom faderen einu sinne inn til hans, þar hann |⁵ sat vid eitt bord oc hafde steik fyrer sier, og |⁶ þá hann sá sinn fòðr koma, hulde hann |⁷ steikina, hvad hans fader formerkte vel |⁸ oc geck so grátande burt. Enn þegar |⁹ fadirenn var burt vikin, tók sonrin ste |¹⁰ ikina oc sette fyrer sig aptr. Þa kom |¹¹ þar ein hredeleg eytrpadda oc klemde |¹² med sínum frammfótum yfer um hans munn, |¹³ oc so hlæt hann at gefa henne mat med sier, |¹⁴ oc nær hann tók matenn frá henne, þá kreisti |¹⁵ hún hann so hart, at hans agu tútnudu út |¹⁶ sem þa skyldu út sprínga, oc so hlæt hann at |¹⁷ hafa hana til straffs í heil 13 ár. So |¹⁸ er ecke annad mögulegt enn ad jll og |¹⁹ óhlíden börn munu víst fá sitt straff.^{lx}|²⁰

61. |²¹ Þad er skrifad um Julio dottr Augu |²² sti keysara, um hvòria Macrobius skrifar |²³ lib. 2, kap. 5, ad hún hafe haldid sig miðc |²⁴ hofmóðuglega oc verid miðc dramblát oc ofr |²⁵ dáðug. Enn þar var einn af keysarans [45r] vinum. Sá áminte hana, at hún skylde ecki |² vera so hofmóðug, heldr skylde hún álíta hvor |³ su audmiúkr oc litelátr hennar gode fader være. |⁴ Þá svarade hún oc sagde. Minn fader giæter |⁵ ecke at þvi, at han er einn rómverskr key |⁶ sare. Enn ec vil ecke gleima þvi, ad eg er |⁷ ein keysara dóttir. So sem hún vilde |⁸ segia, þo min fader gáe ecke at sinne |⁹ tign og vyrding og vilir ei halda mi |¹⁰ ked út af sier, skylde eg þar fyrer gle |¹¹ ima minne stiett og hallda ecke út af |¹² síalfre mier, þar eg er keysara dóttir.^{lxi}|¹³

62. |¹⁴ Monica móder hins h. Augustini |¹⁵ var ein ágiæt læremóder. Hún vilde ei ley |¹⁶ fa sínum jungfrúm at drecka so miked va |¹⁷ tn sem

þær vildu, því hún sagde. Ef þier |¹⁸ dreckid nú so mikid vatn sem þier vil |¹⁹ ied, þá munu þier seina meir, nær þier |²⁰ hafed rád yfer ólkiallara edr vínkiallara, |²¹ drecka fram yfer ydar efne oc meyra en ydr |²² gott giðrer edr nytsamlegt er.^{lxii|23}

63. |²⁴ Xenophon skrifar um þá í Persía, [45v] at þeir hafe haldid sínum börnum frá óhófe til |² sparneytne oc bindindis í þann máta, at þeir |³ lietu þá alltíð síá, hvðornen þeirra foreldrar |⁴ máttu alldre ganga til bords án þeirra yfer |⁵ manna leyfis. Svo máttu börnin ecki heldr |⁶ samneyta sínum foreldrum heldr alleinasta |⁷ fá sier mat hiá tuktmeisturunum, oc ecke |⁸ máttu þav hafa med sier annan mat í skólann |⁹ enn eitt litid sticke *bravðs oc eitt litid |¹⁰ staup at taka sier þar med vatn úr elvene ad |¹¹ drecka.^{lxiii|12}

64. |¹³ Valerianus skrifar, at þegar Alexander Ma |¹⁴ gnus heyrde rædt um, at þar væru fleire verall |¹⁵ der enn ein (sem oc Anaxarkus oc Demecritus kendu), |¹⁶ tók hann beisklega at gráta, at hann hefde ecki |¹⁷ ennú lagt eina veröldd under sig med magt |¹⁸ oc valde miklu sídr hinar adrar, því hann vilde |¹⁹ ecki láta sier þar med nægia. Juvenalis |²⁰ seger. Sá unge Alexander, sem kunne at hylia sig |²¹ med einu skinne, nægdist ei med eina veröldd enn |²² mátte þó láta sier nægia med litin part af veröldinne.^{lxiv|23}

65. |²⁴ Melhodus skrifar, at þeir gömlu af Burg |²⁵ undien oc Svaben hafe fært í þeirra [46r] merke mind eins kattar, hvar med þeir hafa vi |² liad merkiast láta, at so sem eckert dír er so |³ ópolinmott at líða fangelse sem einn köttur, |⁴ so kynnu þeir oc óngva at líða yferdrottnan, so |⁵ at þeir vildu aldeilis vera siálfráder.^{lxv|6}

66. |⁷ Marullus skrifar eina undarlega historiú á þenman |⁸ hátt. Columbanus Abbas hafde tvo ágíæte læ |⁹ resveina, sem hetu Gallus oc Hilldebolder. Þeir stódu |¹⁰ eitt sinn oc voru at fiska, oc sem þeir hófdu nockrn fisk |¹¹ aflad, vildu þeir eld queikia sama fisk at steikia. |¹² Þá kemr þar framm af skógenum einn hrædelega stór |¹³ biðrn, oc þá Hildebolder sier hann, verdr hann ákaf |¹⁴ lega hræddr, enn Gallus var óruggr oc hughrastr |¹⁵ mælande diarflega til þessa biarndírs oc skipar |¹⁶ því at sækia vid til at leggja á elldin. Strax hlíd |¹⁷ de biðrnenn (fyrer guds undrunarlegan krap) þessare |¹⁸ skipan.^{lxvi}

67. |¹⁹ Same Marullus skrifar oc adra historiú |²⁰ um leon nockurt, sem

9 *bravðs oc] + ctc

4 at] a corrected from n

var i einu klavstre, hvort ^{|21} leon vant var at filgia einum asna út á mörkina ^{|22} á grasbeit oc vagtade hann eins sem annar hyrder. ^{|23} Einu sinne bar so vid, at asnin komst burt ^{|24} frá leoninu, oc þá leoned kom heim i kla ^{|25} ustred oc hafde ecke asnan med sier, [46v] lögdu klavstrsveinarner þá sómu byrde upp ^{|2} á leoned sem asnin var vanr at bera, hvad le ^{|3} onid þolinmódlega úmbar oc var hlided so lenge ^{|4} asnenn kom ecke heim.^{lxvii|5}

68. ^{|6} Keysare Antonino Caracalla hann ^{|7} átte oc hafde vid hönd sier eitt leon, hvórt ^{|8} hann kallade Acinacem. Þetta leon var so hli ^{|9} ded, at nær keysarinn feck mat, stód leoned ^{|10} oc þenade, oc þá hann geck i sína sæng filgde þad ^{|11} hönum. Oc nær þetta hid sama leon vilde ei at ^{|12} keysarin geinge ecki út af sínum sal, þá tók þad ^{|13} i hans klæde med tónnunum oc hamlade honum út at ^{|14} komast. Einu sinne sem leonid aprtrade honum oc ^{|15} hann sleit sig af því, þá vard hann strax sem hann út kom ^{|16} ihel slegin, so sem Xiphilinus skrifar.^{lxviii|17}

69. ^{|18} Virgeliusskrifar um einn fiárhryrder er het ^{|19} Thyrrhus, þad hann vande einn hund oc giörde hann ^{|20} so taminn oc hlídinn, at hann leid þad syster Tyrri. ^{|21} Silvia kembde honum oc þvode samt þridde hann ^{|22} med blómstrum oc lilium. Þetta var all ^{|23} hlíden hundur.^{lxix}

[47r] 70. ^{|2} Ælianus skrifar um einn mann er het Thoas ^{|3} Achaicus, hvör i langan tíma uppfædde ^{|4} i sínu húse einn dreka. Enn um sider umhugsade hann ^{|5} med sier, hvörsu hættelegt þad være ad hafa ^{|6} slíkt eytrqvikinde i sínu húse, hvar fyrer ^{|7} hann flutte hann út á mörkina i eina keldu edur ^{|8} myre oc skilde hann þar epter. Sem hann nú geck heim ^{|9} aptr, komu ræningjar á móte honum. Þá vein ^{|10} ade þesse Thoas ákaflega, enn þa drekin ^{|11} heyrde hans hlíod, kom hann jafnskiótt fliúg ^{|12} and(e) oc frelsade hann af höndum ræningiana.^{lxx|13}

71. ^{|14} Gvido Pituriensis skrifar eina skritna ^{|15} oc hlælega historiu so látande. Philippus ^{|16} fader Alexandri hins stóra hafde hug ad strí ^{|17} da upp á Corinthoborg. Þá þeir í Corintho ^{|18} feingu slíkt at vita, urdu þeir miðc hrædder oc ^{|19} tóku til at ervida i ákefd aller, sumer at ^{|20} smída vopn, sumer at bera saman steina, sumer ^{|21} at uppmúra háfa turna, sumer at giöra ska ^{|22} nsa oc bæta múrveggina, so þar var eingin ^{|23} þeirra jdiulavs. Þegar Diogenis sa þetta, [47v] vilde hann ecki helldr jdiulavs ganga. Enn med því ^{|2} hann

21 kembde] b corrected from d

14 látande] t corrected from r

kunne ecki annad verk at vinna, stitti hann sinn kyr ³ til upp um sig oc geck til síns vinfats eda ámu ⁴ er var hans hús oc híbíle oc velti því hínagad oc ⁵ þangad, medann hann sá at hiner vóru at ervida. ⁶ Oc þá einn af hans vinum spurde hann at því hann ⁷ giörde þetta, svarade hann. Af því aller adrer i Corin ⁸ thoborg ervida, þá være það minkun, ef eg ⁹ skylde vera jdiulav. Þar med vilde hann kennd, ad ¹⁰ það vanvirðing være hin stærsta ad vera ¹¹ latur og ydia eckert. ¹²

72. ¹³ Einn madr kom eitt sinn til Socrates ¹⁴ oc klagade fyrir honum, at hann hefde at sönnu í ¹⁵ sinne at ganga til þeirra olympisku leika, enn ¹⁶ sá lánge vegr skelfde sig þar frá. Þa svarade ¹⁷ Socrates honum. Eg vil segia þier, at þú gengr ¹⁸ lengra þá þú ert heima frá morgne til mid ¹⁹ dags máltídar oc frá middege til qvöld ²⁰ máltídar, oc það giörer þú optast hvörn dag. ²¹ Ganger þú eins mikid í 5 edr 6 daga á ²² vegenum, gengr þú til þeirra olympisku leika. ²³ Þar med vilde sa merkelege madur ²⁴ kennd, ad það sem hræk maunnum frá ²⁵ ervide er ecke annad enn þanke. ¹²

[48r] 73. ² Democratus var eitt sinn adspurdr, hvör ³ mismunr være á mille verk ydins þiónustu ⁴ fólks oc þess sem latt er. Svarade hann. So mikill ⁵ sem þar er millum gudhrædds manns oc ógudlegs, ⁶ því ydid fólk vonar oc fær góð laun, gialdande ⁷ aprt i stadin ervide oc dygd, enn þeir jdiulav ⁸ su oc lótu metta sig af armód oc fátækt. ⁹

74. ¹⁰ Polienus skrifar eina fagra historiú um Mene ¹¹ laum, at þann tíma hann reiste aprt tilbaca ¹² med sína Helenam frá Egiptalande, þá ¹³ kom hann at eyunne Rhodus. Nu var þar ein ¹⁴ landshöfðingiaqvinna, er het Philexo, er ¹⁵ mist hafde sinn mann oc herra at nafne ¹⁶ Neptolemum i Trojuborgarstríde saker ¹⁷ þessarar Helenæ. Þegar þesse Philexo (hvor ennú ¹⁸ syrgde sín mann) feck at vita, at þav Menelaus ¹⁹ oc Helena láu þar vid land, saman safnade hún ²⁰ öllu fólke á eyunne, mónum oc qvinnum, oc ²¹ vilde endelega hefna dæda síns manns, giör ²² ande hastarlega eitt áhlöp med elde oc gri ²³ óte, er hún sókte at kasta á hans skip. ²⁴ Oc med því hann hafde mótbyr oc komst ²⁵ ei út af höfnine, þá falde hann sína [48v] Helenam under þilium, oc hennar þiónustu ² stúlka sem var ung oc dæleg, færde sig í ³ hennar kostulegu klæde oc sette hennar koronu ⁴ upp á sitt höfud, so sem hefde það verid Helena ⁵ siálf. Oc sem þeir ed ásóktu sáu hana, ⁶ köstu þeir elde oc grióte stóru oc drápu, meinandi ⁷

7-8 Corin[thoborg] h corrected from o

13 Rhodus] u corrected from ii

sig þar med at hafa hefnt Neptolemi dæða |⁸ med ad deyða Helenam oc yfergáfu so |⁹ Menelaum, enn þav sigldu þadan óskóddud. |¹⁰ Þetta hefr sannlega vered trú stúlka.^{lxxiv}|¹¹

75. |¹² J þann tíð sá ágiæte mælskumadr Marcus |¹³ Antonius var áklagadr þad hann fremde blóðskömm |¹⁴ oc helde vid villulærdóm oc hans þienare |¹⁵ var einnin skuldadr fyrer þad hann |¹⁶ væri honum her i medvitande, med því hann hefði |¹⁷ borid fyrer honum lyktena þángad er hann sömu |¹⁸ blóðskömm skylde drígt hafa, enn þegar hans |¹⁹ áklagendr gátu ecki komid honum til ad med |²⁰ kenna þessa sók oc Marcus oc hans þennare komu |²¹ heim, þá vard Malcus hrigr oc sorgfullr. |²² Enn hans þenare huggade hann oc sagde. Hrædist |²³ ecki, herra. Látid mig koma fyrer rettin. *Ydr [49r] skal eckert skada. Og þa same |² þiön kom fyrer rettin, vilde hann eckert vidr |³ kenna upp á sinn húsbónða, hvörsu sem |⁴ þeir píndu hann oc húðstriktu. Lögdu a hann |⁵ logande eld oc teigdu, oc þeir komu honum ecki |⁶ til at játa nockru upp á sin húsbónða, |⁷ heldr afsakade hann hann, hvar med hann frýade |⁸ síns húsbónða líf oc æru. Og því |⁹ seiger Valerius Maximus. O, hvad mi |¹⁰ klu meire lucku hefði þesse triggve oc trú |¹¹ fasti þiön verdr verid enn at hata þenare.^{lxxv}|¹²

76. |¹³ Pontanus skrifar, at þeir regenisku |¹⁴ i Longobardia hafe haft einn konung hvor |¹⁵ ed i sínu testamente giörde einn af sínum |¹⁶ þiönnum formindara oc fiárhaldsmann sinna barna |¹⁷ oc feck hönum ríkisstiörnina i hendr, þar |¹⁸ til hans siner væru fulltíða at aldre. Nú |¹⁹ voru þad marger sem heldu þad fyrer víst, at þesse þenari, |²⁰ med því hann var ei mikid fyrermann oc af lágum stigum, |²¹ munde draga rikid undan kongsins sonum til |²² sín oc sinna barna. Enn þesse þenare at na |²³ fne Nicetus edur Nycithus, sem nockrer [49v] nefna hann, underþvínegade þa reginisku |² so hardlega, at hvörsu megtuger sem þeir *voru |³ urdu þeir þo at hlída honum. Enn þegar þesse |⁴ ungu kongabörn uxu upp oc siálf kunnu |⁵ at stiörna sínu rike, afhendte hann þeim þad |⁶ med öllu siálfviliugr bæde rikid, allan |⁷ sinn myndugleik oc hlídne, er hann hafde |⁸ tilhaldid undersátunum. Já, hann gyrntist |⁹ eckert meira af öllum þeim jnntektum, er saman |¹⁰ dregist

14 þienare] + four words now erased

20 Marcus] r corrected from l

23 Ydr] + | ydr

8 síns] s corrected from h

2 voru] vora

höfdu þann tíma hann stjornade enn ^{|11} þad honum einsomlum nægdist til tæripenings, þá ^{|12} hann reisti til þeirra olympisku leika i sitt fö ^{|13} durland. Þetta var trúr þenare.^{lxxvi|14}

77. ^{|15} Einn romverskr madr at nafne Restio ^{|16} helt einn þenara at nafne Antius. Hann ha ^{|17} fde eitthvad lítilfiörlegt brotid á móte húsbón ^{|18} danum oc liet hann þvi kasta þessum Antio i fúla ^{|19} dyblissu oc brenna bókstafe á munn hans akl ^{|20} agande hann hardlega. Enn á medan þiönin sat ^{|21} í fangelsinu, feingu romveriar nockra ^{|22} sok uppá Restionem oc dæmdu hann til dæda. [50r] Þá nú adrer hans þenarar urdu vísir, at þeirra herra ^{|2} Restio var flúen, leitudust þeir aller vid at ná ^{|3} nockru af hans gotse oc skeittu ecki umm sinn herra. ^{|4} Enn sem þesse fangne þiön Antius slapp læs, bar hann ^{|5} sig ængvu at ná, helldr fór strax á stad epter ^{|6} sínum húsbónða oc vilde ængvu at sídr honum þio ^{|7} na, þótt hann ádr hefde giört honum mikid jllt til. ^{|8} Enn sem þesse þenare merkte, at sókt var epter honum oc hans ^{|9} herra, kindte hann at vörmu bragde mikin elld upp, ^{|10} oc þá balid brann sem ódast, kom þar einn fátækur ^{|11} gamall madr framm, at hvorn Antius greip oc kast ^{|12} ade honum á elldin. Og þegar eptersóknarmennerner ^{|13} komu á epter, hleipr Antius á móte þeim oc seger. ^{|14} Siáid þar, oc bendte at eldinum. Nú hef eg ^{|15} hefnt mín á mínum húsbónða Restione, þvi ^{|16} so hardlega sem hann plágade mig, so hardlega ^{|17} plága eg hann nú. Þar liggr hann oc brennr. Og ^{|18} þá þeir siá nú einn mann liggiande í eldinum, mei ^{|19} ntu þeir þad munde Restio. Oc í slikan máta ^{|20} frelsade þesse þenare sinn hussbónða. Þessa ^{|21} historiú skrifa þeir Valerius oc Díon ^{|22} í lífssögu Augusti.^{lxxvii|23}

78. ^{|24} Sá danske historiúskrifare Saxo þegar ^{|25} hann skrifar um Hrolf kong kraka at [50v] hann hafde haldid einn trúan þenara sem Vigge ^{|2} var at nafne. Hann hafde lofad kongenum ^{|3} þvi, at ef so kunne til at bera þad Hrolfr kongr ^{|4} være vegin, þá skyldde hann hefna hans dæda. ^{|5} Nú bar so vid at Hiartvar kongrin af Sv ^{|6} íaríke er átte sister Hrólf's kongs kom ^{|7} med her til Danmerkr oc sló í hel Hrolf kong ^{|8} samt alla hans trúlinda þenara at fráteknum ^{|9} Vigga. Sem nú þesse svikare Hiartvar ^{|10} hafde fengid þennan mikla sigr og sat yfer ^{|11} bordum, tekr hann til at hrósa þenurum Hrólf's ^{|12} kongs, þad þeir hefdu verid so trauster oc trúfaster ^{|13} vid sinn herra oc hvorke viliad flyia nie láta ^{|14} taka sig til fanga, hvar med þeir í líóse lietu ^{|15} sína eydsvörnu trú oc dygd vid kongen. ^{|16} Ámælte Hiartvar kongr þvi luckunne þad hún ^{|17} vilde ecki unna honum eins þvilíks trúlinds þe ^{|18} nara,

af því hann vilde giarnan fá slíka þjóna ¹⁹ oc menn vid sitt bord oc i sinne þjónustu. ²⁰ Vigge kom fram á þessare happastund ²¹ oc Hiartvar vard gladr þar vid oc spurde ²² hvort hann vilde ecki þjóna sier. Vigge svara ²³ de þar já til. Þa bænd Hiartvar honum eitt ²⁴ dregid sverd at oddenum, en Vigge [51r] vilde ecki taka um odden heldr tók um handfan ² ged oc mælte, at Hrolfr kongr hefde þannig ³ plagad at fá sínum hyrdmönnum sverd i hendr ⁴ því eydbundner oc handgeingner þjónar er forðum ⁵ tíð gáfu sig i herraþjónustu heldu um sverds ⁶ klóted, medan þeir fóru hollustu oc trúnadar ⁷ eyda. Þegar Vigge feck sverdid i he ⁸ ndr, hugsade hann um það heit oc loford, er hann adr ⁹ giört hafde Hrólfe kónge, oc jafnsnart rak ¹⁰ hann Hiartvar i gegnum oc sverdinu oc hefnde þannig ¹¹ dæða síns herra. Hirdmen *Hiartvar ¹² hlupu skiótt á fætr, tóku til vopna oc drápu ¹³ Vigga, enn hann gaf sig viliuglega oc diarflega ¹⁴ fram oc sagde sig miklu meire glede oc fagnad ¹⁵ ódlast hafa af dæða þeirra herra þess gri ¹⁶ mma tírana, enn það hann hræddist sinn eigin dæða. ¹⁷ Og það seger Saxo. Vigge er æfenlegr ¹⁸ hress og æruverdugr. Það hann helt so sitt lof ¹⁹ ord.^{lxxviii|20}

79. ²¹ Enn adra frásögu skrifar Saxo um einn ²² kong i Norege, Magnus at nafne, er ²³ átte ofrid oc orustr vid annan kong i Norege ²⁴ at nafne Harald Gylla, hvor ed tók Ma ²⁵ gnus kong til fanga oc breitte æmkunar [51v] lega vid hann á þann hátt, at hann liet útstínga ² bæde hans ægu og gelda hann, so það hann være ³ óhæfr bæde til at stíórna ríkinu vegna ⁴ síónleisis sem oc at eiga börn er kinnu ⁵ at hefna hans. Þegar Magnus kongr var þannig ⁶ útleikin oc atspurdr, vid hvörn helst af ⁷ sínum þjónum hann vilde láta eins fara, svaradi ⁸ hann oc sagde. Eg held þar sie einginn a medal ⁹ þeirra, er gyrist slíkt at reina, enn þótt nockr ¹⁰ hafe lyst til þess, mun su lyst snarlega rena. ¹¹ Þá var einn af hans þjónum, sem var honum ecki ¹² einasta trúr miðg, heldr oc næsta líkr bædi ¹³ at ásýnd oc litarhætte. Hann gaf sig siálfvili ¹⁴ ulegá fram at líða med sínum herra oc qvad ¹⁵ það munde ei jlla fara, at þeir stínge hans ægu ¹⁶ út og geldtu hann upp á það hann kinne einnin ¹⁷ i þessare grein at vera líkr sínum herra, so ¹⁸ sem i hinu ódru, hvad honum var veitt epter hans beid ¹⁹ ne.^{lxxix|20}

80. ²¹ Philippus Melancthon skrifar í sinne kroni ²² ku, at þann tíð Innocentius hinn 4. med ²³ því nafne pave i Róm hafde bannfært ²⁴ keysaran Fridrick þann annan, þa upp ²⁵ vakte hann einnen biskupin

11 Hiartvar] + hlu

21 Melanchton] h corrected from o

í Stratzborg [52r] móte keysaranum. Þá nú same *byskup* fór úrmáta |² hardlega með *jnrbyggjarana* í Stratzborg, sen |³ du þeir bod *um* hiálp til Konrads keysarasonar, |⁴ oc þá hann kom oc hafde stillt þetta upp hlap |⁵ meinande angva hættu á *ferdum oc svaf* ohræ |⁶ ddr í *sinne* hvílu. Nóttina efter kom *byskupsins* |⁷ fólk inn oc vilde drepa Konradum. Þá hlióp |⁸ einn af hans þenurum strax til, greip hann úr sa |⁹ ngingne, kom honum í afvikin stad oc sagde til hans. |¹⁰ Herra, ec vil leggja mig í ydar sang oc deya fyrir |¹¹ ydr, so þier kinnud undan at komast, hvad oc |¹² skede, at munkarner yferfiellu hann strax oc drápu |¹³ oc meintu, at þeir hefdu nu vel sislad at drepa |¹⁴ Konrad keysarason. Hvar eru nú slíker þiónar?^{lxxxv}|¹⁵

81. |¹⁶ Laertius skrifar um einn mann, er het Anax |¹⁷ arehus Abderites, hvörn Nicocreon lan |¹⁸ dshófdinge þeirra í Cypro liet hardlega pína |¹⁹ upp á þad hann í líóse liete sína laxmenn, er hófdu í |²⁰ huga at helslá þennann tírana. Enn þá Anaxare |²¹ hus hafde nú mikla pínu útstadid, átalde hann |²² herran hardlega oc lastade, beit sídan síalfur |²³ tunguna sundr í munnenum, oc áður enn hann |²⁴ giörd(e) þad, sagde hann til þessa tíranna. Þú tíranne skalt þo ecke ráða fyrir þessum lim. Hrækte so [52v] tungunne í hans ásiónu. Þesse merkelege madr |² vilde heldr bita sína tungu síalfur í sundr |³ enn úthrópa nockrn góðan mann.^{lxxxix}|⁴

82. |⁵ So geck þad oc til fyrir einum manne, er het |⁶ Zeno Elcates. Hann vard áklagadr at hafa |⁷ samþickt *edur* meðvitund verid í fiórráðum |⁸ vid landsherran Nearchum, er var einn |⁹ tíranne. Þegar þesse Zeno var framleiddr til |¹⁰ at pínast oc átte at aþglísa sína samlagsbr |¹¹ ædr, tilnefnde hann þá allra bestu oc tráustu |¹² vine Nearchi (enn angvan af þeim sekudu). |¹³ Sem þesser vóru nú líflatner, spurde tíranen, hvort |¹⁴ ecki væru fleire í verkinu sem ættu lífed at |¹⁵ missa. Þa sagde Zeno. Nú ertu epter einn |¹⁶ sem er landsins fordiarfare oc ætter ei leingr |¹⁷ at lifa, gefande honum mörg hörd ord, oc |¹⁸ under eins beit hann sína tungu í sundr oc spí |¹⁹ tti í tírannans andlit, því hann vilde heldur |²⁰ deia enn aþgylsa þá er lande oc lídum hid |²¹ besta vildu. Strax þar epter var þesse tíranne |²² af undersátum líflátin. Þesse var |²³ oc merkesmadr.^{lxxxii}

[53r] 83. |² Einn sagnaskrifare at nafne Franciscus |³ Petrarchus skirer frá, at á hans dögum hafe |⁴ þar verid einn hardsviradr húsbónde, í hvors |⁵ þiód(n)nustu at kom einn hardhnackadr oc skelmis |⁶ fullr drengr, hvörn

25 Stratzborg] *erased letter after a2-3*

2-3 Franciscus |³ Petrarchus] *corrected from* Traneiseus |³ Patrecius

þesse húsbonde úr hó |⁷ fe barde. Enn þesse drengur varð því argare oc |⁸ vesnade þess meir. Nú bar so við einn dag, at |⁹ þesse drengur tók tvö úngbörn, er hans hús |¹⁰ bónde átte, annað vetr gamalt, annað tvæve |¹¹ tra, oc bar þæ upp á einn háfan turn, kallade |¹² síðan á sinn húsbónða oc seger. Kom nú oc tak |¹³ þín börn í þitt skaut. Med það sló hann þeim niðr |¹⁴ við múrin oc kastade þeim síðann dædum ofan |¹⁵ til föðrsins. Síðan fleigde hann sier siálfum |¹⁶ ofann fyrer oc rotadist til dæds, so hann skylde |¹⁷ ecki lifande koma á vald oc í hendr síns |¹⁸ húsbónða.^{lxxxiii|19}

84. |²⁰ Þeir lacedæmonisku höfdu þá síðveniu, |²¹ at þá nockr maðr hafde eitthvad misbrotid, |²² þá skylde hann ganga í kringum eitt alltare, er |²³ stóð í midre borgine oc qveda þar siálfr eina |²⁴ vísu, er dictud var um hans yfersión, er ecke var |²⁵ til annars enn honum til vanvirdu, at hann skylde [53v] siálfr úthrópa hvad hann hefde hendt. Þetta |² var hardur straff.^{lxxxiv|3}

85. |⁴ Plutarcus skrifar, at í þann tíð sem Scipio |⁵ hin meire hafde saman dreged sitt herlid í Sili |⁶ cia, þá sagde hann. Her er eingin í öllum þessum |⁷ her, sem ecki geingr upp í hinn hædsta turn |⁸ borgarinnar oc kastar sier út í síóin (sem þar var fyrer |⁹ nedan), ef ec skipa þeim það. Oc strax |¹⁰ giörde hann tilræn til þess oc bevisade það |¹¹ fyrer einum greifa, er kom til hans, so sem |¹² sendebode af Campania, so at hann skylde síá |¹³ hvörn myndugleika hann hefde yfer sínu strids |¹⁴ fóлке. Nefnde því á nafn einn af þeim mōnnum er hann |¹⁵ liet liggja framan á brún hins hærsta borgar |¹⁶ turns oc skipade honum at kasta sier ofan af |¹⁷ turnenum, oc jafnskiótt er hann heyrde þessa skipan, |¹⁸ fleigde hann sier niðr oc deyde at vörmu bragde, |¹⁹ og munde hann hafa upp á lagt hinum öllum er í |²⁰ turninum vóru hid sama at giöra, hefde ecki þesse |²³ greife beded fyrer þá. Þetta var hard |²⁴ ydge við sína fátæka þióna.^{lxxxv|25}

86. |²⁶ Sá heidne maðr Demonax sá eitt sinn |²⁷ einn mann, er barde sinn þenara so ákaflega, at [54r] hann rede sier ecke siálfr. Þá sagde hann. Hættu þessu, |² so þú verðer ecke siálfr þinum þenara líkr. Þesse víse |³ maðr meinte, at sá være nógu vondr þræll, er ei |⁴ kynne at stiórna sínu eigen gede.^{lxxxvi|5}

87. |⁶ Þegar Claudius keysare kom til ríkisstiornar |⁷ ennar, þá gaf hann út þvilík lög, at hvör sem |⁸ burt skúfade edr útræke einn veikann edr lúen |⁹ þión, þá skylde sá ængvan þienara fá þar epter.^{lxxxvii|10}

88. ¹¹ Pontanus skrifar um einn mann í Róm, er het ¹² Portius Cato, þad hann var áklagadr fyrir ráðinu ¹³ sökum þess hann útskúfede sínum þiónum, er honum lein ¹⁴ ge þient höfdu, oc selde þá so sem önnr skinnlæs qvikin ¹⁵ de. Oc fyrir þessa sök var hann dæmdr ærulæs oc þad med ¹⁶ öllum rette.^{lxxxviii|17}

89. ¹⁸ Gallius skrifar um einn mann at nafne Draco ¹⁹ lagastiptara þeirra í Athenuborg. Hann bar ²⁰ slíkt hatr til þiófanna þad hann gaf þav lög ²¹ út, at hvor sem stæle so miklu sem einne lúku ²² fullre af myke oc legde á sinn akr ellegar einum ²³ kálstock edur stöng, skylde missa sitt líf. ²⁴ Solon gaf þeim athenisku oc slík lög, *at [54v] hvör sem tæke nockud í burt úr þeim stad ² sem vera átte, jafnvel þó hann slepte því aptr ³ oc bære þad ecki í burt, sá skylde vera ærulæs.^{lxxxix|4}

90. ⁵ Valerius ritar eina fagra historiu um einn ⁶ mann í Róm, er Plotinus var at nafne, er dæ ⁷ mdr var fridlæs oc útlægr af því rómverska ⁸ ráde, oc þá hann nu duldist oc helt sig á laun ⁹ í þeim salernitaniska ríke, þektist hann sökum ¹⁰ þeirra dírmætu oc vellugtande smyrsla, er hann ¹¹ á sier bar, enn sökum þess at hans oviner ku ¹² nnu ecke at ná honum, handtóku þeir hans þi ¹³ óna oc píndu þá grimmelega, þad þeir segdu ¹⁴ til hans, oc med því hann visse fyrir vist, at ¹⁵ þeir munde ecki opinbera hann, enn hann merkte ¹⁶ þeirra qualer oc tók þær næsta sárt, geck ¹⁷ hann siálfviliugr framm oc liet síá sig, ¹⁸ so hans þiónar skyldu ecki leingr pínder verda. ¹⁹ Þetta var af þeirre elsku er hann ²⁰ bar til þeirra.^{xc|21}

91. ²² Plutarchus frammsetr eina fagra ²³ epterlíking úm einn þógulan munn. [55r] Lika so, seger hann, sem tölustafren 1 er ² eingen tala, því 1 er 1 oc verdr 1 oc ³ þar af hefr hann sitt nafn unitas, ⁴ enn nær þad verda 2 kann þar af at ⁵ vaxa ein miög mikil tala. I sama máta, ⁶ seger hann, kann einn vel at þeigia um eitt ord ⁷ oc halda því kyrru hiá sier. Enn nær þad ⁸ kemr til tveggja, þá verdr þar mikid rik ⁹ te oc frettaburdr af.^{xc|10}

92. ¹¹ Demostenes spekingr í Athenuborg ¹² var sonr eins fatæks húsasmids, enn ¹³ saker síns lítelætis oc iduglegra lesninga ¹⁴ vard hann ágiætr madr hia athenumömmum. ¹⁵ Hvör hefr meira hrós en Æschines, ¹⁶ sem var fatæks mans son í Athenu oc hafde ¹⁷ ei adra ydiu enn hann sat á torge oc selde ¹⁸ pilsur sem Tulgus skrifar. ¹⁹ Virgelius oc Maro enn þótt hann væri ²⁰ eins fatæks leirkerasmids son, þa kann ²¹ þo öll veröldin af

15 med] + | öngvum which is crossed out

24 at] + at

honum at segja *saker hans* ^{|22} atgiðrfes *oc* lærdoms, so *honum* verðr hrósad [55v] fremr *öllum* skáldum er nockurn tíma ^{|2} hefr til vered. ^{|3} Popilius Macrinus *var* í fyrstu einn þíónustu ^{|4} drengr fátækr, *enn varð* þó keisare sem Dion skri ^{|5} *far oc það* *saker hans* lítelætis. ^{|6} Maxeminus hinn 23. keisare *var* í sínu ungdæ ^{|7} me einn hyrðer í Tracia *enn sídan* keysare. ^{|8} Valentinianus 41. keys(are) *var* frómr *oc* ^{|9} gudhræddr *maðr*, *var* sonr eins reipslagara. ^{|10} Aurelianus 31. keisare *var* komin af fátæ ^{|11} ku fólke, *enn saker* lítelætis *oc* frómleika upp ^{|12} hafdest *hann* til keysaralegrar tignar. ^{|13} Justinus 51. keisare í Róm *var* fæddr í Tharsis. ^{|14} Hans fader *var* einn svínahyrðer, *enn þá* *hann* varð ^{|15} ostríðsmaðr komst *hann* saker aðmyktar *oc* frómleika ^{|16} til heidurs. ^{|17} Agathoeles kongr yfer allre Sicilia ^{|18} *var* einn fátækr pottamakare, sem ^{|19} Fulgosus skrifar.^{xccii|20}

93. ^{|21} Ein dæmesaga. Einn húsbonde skipade ^{|22} *sinum* þenara at standa á fætr *um* nóttina, *oc* [56r] vita hvórt dögð være. *Hann* hlídde því ecki *oc* lá ^{|2} kyrr *oc* kallade á hundin til sín, er lá fyrer dy ^{|3} *runum* at vita, hvort *hann* *var* votr *edur* ecki, *oc* er *hann* fann ^{|4} á *honum* at *hann* *var* þurr, svarade *hann* husbóndanum at ^{|5} þurrvidre være. *Oc* þá húsbóndin kalladi ^{|6} í annad sinn til hans, at *hann* skylde fara á fætr *oc* vi ^{|7} ta hvort eldr lifde, kallade *hann* á kóttin *oc* fann ^{|8} at *honum* *var* heitt *oc* svarade því husbóndanum ^{|9} já. J þridia sinn kallade husbóndin á *hann*, ^{|10} at *hann* skylde klæda sig *oc* lúka upp gluggunum, ^{|11} *enn* *hann* lá í sængine kyr sem ádr *oc* svarade. ^{|12} Þess giórðist ecke þórf, því *hann* hefde þá ecke ^{|13} aprt láted umm qvölded. Þetta má ^{|14} tte vera fliótsedr letinge.^{xcciii|15}

94. ^{|16} Þeir gömlu hafa uppmálad e`Ýns þie ^{|17} naramynd soleidis. Fyrst máludu þeir ^{|18} eina unga persónu í hvítum stórum klædnade, ^{|19} er hafde havan *oc* upp mióan hatt á höfd ^{|20} inu, löng *oc* há asnaeyru, *oc* í stadinn munn ^{|21} sins langt svínstríne á sínum øxlum, ^{|22} hvar á heingu tvær fòtr *edur* skiólr, í hvor ^{|23} ium *hann* bar vatnn *oc* annan byrdar þúnga. [56v] J sinne vinstre hende hafde *hann* einn brennande la ^{|2} mpa tendradann *edur* eldker, sem iafnadlega log ^{|3} ade. Sína hægri hönd rette *hann* úr frá sier flata *oc* ^{|4} útbreidda. Þar at æk hafde *hann* hiartarfætr. ^{|5} Þetta meina þeir so. ^{|6} Sá have *oc* úppmióe hátr merker frelse ^{|7} þíónsins það af einum trúum þíón verðr optast nær ^{|8} einn herra. Þa hvítu fòt merkir trú, ^{|9} dygd, hreinlinde *oc* hollustu vid sinn herra. ^{|10} Svínstríned merker, at einn trúr

14 veita] + *oc* which is partly erased

þíón skule ^{|11} ecke gegna vondum oc óþórfum munnrædum ^{|12} ne jllum lestre um sinn husbónda, heldr þar ^{|13} vid ney segia oc þad af plána oc síns herra gódu ^{|14} nafne virding veita sem oc einnen at þíón ^{|15} enn sie fliótr at heyra síns herra vilia. Þad ^{|16} hann ber tvær vatnsfótr merker þad hann med kostgiæ ^{|17} fne frammqvæmer verk síns herra. Lampans þídíng, ^{|18} umsión oc athugaseme i húsenu. Hans út ^{|19} retta hønd ^{|21} merker, at hann er trúr sinum husbónda. ^{|22} Hiartarfæturner merker þíónsins ^{|23} skiótleik úr einum stad i annan ^{|24} húsbóndanum til gagns ^{|25} og ábata.^{xciv}

19 hønd] + merker þíónsins skiótleik úr ^{|20} einum stad i anan húsbóndanum til gagns which is crossed out

APPARATUS FONTIUM

- i **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De impietate liberorum in parentes.* WITTENBERG 1604 [365a] In Flandria duos cum haberet mater filios ... / ... [365b] *Ludovicus Vives de institut. Christ. fœm. lib. 2. cap. 10.* FRANKFURT 1595 [145r] Zu Brück in Flandern, von 35. Jaren, hat ein Weib zwen Sone gehabt ... / ... [145r] *Ludo. Viues institutionis Christ. Foem. lib. 2. cap. 10.*
- ii **QUINTUM PRÆCEPTUM** *De ira odio et invidia.* WITTENBERG 1604 [466a] Ex Theodosij Imperatoris decreto, quod præcipitis iracundiæ ... / ... [466b] *Theodoret. lib. 5. cap. 17. Sozomenus lib. 7. cap. 24.* FRANKFURT 1595 *omitted.*
- iii **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De liberorum pietate in parentes.* WITTENBERG 1604 [355a] Quintus Cicero, Marci frater, cum à Triumviris proscriptus ... / ... [355a] *Xiphil. Dionis abbreviator in Augusto. Zonar. lib. 2.* FRANKFURT 1595 [141v] Als der Martius Coriolanus, auß billicher vrsach, wider die Römer vor Rom sich machen wolte ... / ... [141v] wil ich es als meiner lieben Mutter auff solch bitten also schencken. *Liuius lib. I.* (Diß ist ein schon Exmpel Kindliches Gehorsams).
- iv *not extant in Hondorff.*
- v **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De amore et indulgentia parentum erga liberos.* WITTENBERG 1604 [370b] Auctolia, Sinonis filia, & vxor Laerte ... / ... [370b] apud Trojam in bello decubuisse, impatientiæ mœroris vitam project. *Ravisius.* FRANKFURT 1595 [147v] Auctoliat eine Mutter des Fürsten Vlyssis ... / ... [147v] hat sie sich vor leyde erhencket. *Officina Rauisij.*
- vi *not extant in Hondorff.*
- vii **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De amore et indulgentia parentum erga liberos.* WITTENBERG 1604 [373a] Agesilaus arundini insidiens ... / ... tunc etiam imitaberis patres. *Ælian. lib. 12.* FRANKFURT 1595 [148v] *Den*n so ließt man vom Könige Agesilao ... / ... [148v] wirstu dich auch al sein Kinder Vatter erzeigen. *Aelianus lib. 12. varia hist.*
- viii *not extant in Hondorff.*
- ix *not extant in Hondorff.*
- x *not extant in Hondorff.*
- xi *not extant in Hondorff.*
- xii **QUARTUM PRÆCEPTUM** *Pœna immorigerorum liberorum.* WITTENBERG 1604 [356a] Wermundo Danorum Regi filius fuit vnicus Uffo, corporis mole insigniter magnus ... / ... [357b] pressi superbiæ suæ pœnas meritas prendere coacti sunt. *Alber. Cranz. lib. I. cap. 6.* FRANKFURT 1595 [140v] Wermund ein König in Dennemarck, diesem hat Gott in seinem Alter ein Son bescheret ... / ... [141r] bekamen sie selbs vber sich. *Chronica Alberti Kranz, lib. 1 cap. 6.*
- xiii **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De educatione, institutione & doctrina liberorum.* WITTENBERG 1604 [387a] Demetrius, Antigoni filius, cum Megara cœpisset ... / ... [387b] quod hæc vere sunt œceja, hoc est, domestica, propriaqæ bona. FRANKFURT 1595 [146a] Als der König Demetrius die Stat, darin der Philosophus Stilpo Megaricus gewohnet ... / ... [146a] kan ich mich noch dadurch ernehren, vnd vnterhalten. *Bruso libro tertio, capite vigesimo prim.*

- xiv *not extant in Hondorff.*
- xv **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De educatione, institutione & doctrina liberorum.* WITTENBERG 1604 [391a] Aristippus rogatus, quo different docti ab indoctis? ... / ... [391a] ad omnem vitæ consuetudinem inutilis est. FRANKFURT 1595 [158b] Aristippus ward eins gefragt, was vor ein vnterscheid einem Weisen ... / ... [158b] würde geachtet vnd vorlacht warden. *Max. Serm. 17.*
- xvi *not extant in Hondorff.*
- xvii *not extant in Hondorff.*
- xviii **SEPTIMUM PRÆCEPTUM** *De usura et fæneratoribus.* WITTENBERG 1604 [661a] Amasis Ægyptorum Rex lege cavet ... / ... [661a] velut facinorosus noxam lueret. FRANKFURT 1595 [279r] Amasis, der Egypter König der hat ... / ... *Alex. ab. Alex. lib. cap. 13.*
- xix **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De parentibus dira liberis imprecantibus.* WITTENBERG 1604 [381a] In celebri quodam Misniæ oppido accidit, ut biliosus pater ... / ...11. Septemb. anno quinquagesimo secundo, supra sesquimillesimum. FRANKFURT 1595 [153v] In einer namhafftigen Stat in Meissen, hat sich begeben ... / ... [154r] ist er gestorben in warer Erkenntniß vnd Glauben auff Christum, *Anno Domini 1551, den II. Septemb.*
- xx **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De parentibus dira liberis imprecantibus.* WITTENBERG 1604 [380b] Witebergam abducet mater filiam ... / ... 380b Increpet, increpet, inquiring, repetebat, ut facile cuiuis pateret, vere eam è diabolo obsessam esse. FRANKFURT 1595 [153a] Zu Wittenberg hat eine Mutter jre Tochter geführt bracht ... / ... [153a] Daß man wol erkannt, wie der Teuffel sie besessen hatte.
- xxi *not extant in Hondorff.*
- xxii *not extant in Hondorff.*
- xxiii **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De parentibus dira liberis imprecantibus.* WITTENBERG 1604 [380b] Cesareæ in Cappadocia fœmina, & genere & divitijs illustris ... / ... [380b] *Discip. de temp. Serm. 14.* FRANKFURT 1595 [153] In Cesarea Cappadocie war ein Edle Fraw ... / ... vnd den ganzen Leibern ohn vnterlaß gezittert haben. *Discip. de temp. Serm. 14.*
- xxiv **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De parentibus dira liberis imprecantibus.* WITTENBERG 1604 [381v] Mediolani contumax & impius filius ... / ... visus est, pari modo, quo matrem irriserat, os sum intorquere. FRANKFURT 1595 [153v] Zu Meyland war eine Mutter die hatte einen vngehorsamen Son ... / ... [153v] daran er auch die Feigen im auffzichen vnd hencken gemacht.
- xxv *not extant in Hondorff.*
- xxvi *not extant in Hondorff.*
- xxvii **SEXTUM PRÆCEPTUM** *De iis quiconcumbunt cum masculis.* WITTENBERG 1604 [631a] Lajum Thebarum regem ajunt primum formosorum puerorum .../... [631b] Thebanos haberetur, speciosos & elegantes amare. *Ælian. Lia. 13.* FRANKFURT 1595 *omitted.*
- xxviii *not extant in Hondorff.*
- xxix *not extant in Hondorff.*
- xxx *not extant in Hondorff.*
- xxxi *not extant in Hondorff.*
- xxxii *not extant in Hondorff.*
- xxxiii **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De liberorum pietate in parentes.* WITTENBERG 1604 [358a] Coriolanus optime de Repub. meritis, iniquissimæ damnationis ruina prostrates ... / ... [358b] continuoque agrum Romanum hostilibus armis liberavit. *Livius lib. I Val. Max lib. 5.* FRANKFURT 1595 [141b] Als der Martius Coriolanus, auß billicher vrsach, wider die Romer vor Rom sich machen wolte ... / ... [141b] wil ich es als meiner lieben Mutter

- auff solch bitten also schencken. *Liuius lib. 1.* (Diß ist ein schon Exempel Kindliches Gehorsams).
- xxxiv **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De impietate liberorum in parentes.* WITTENBERG 1604 [361b] Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum ... / ... ex quibus omnia nata esse dicuntur, &c. FRANKFURT 1595 [141v] Der weise Gesetzgeber Solon ward gefragt ... / ... [141v] die solches theten. *Max. Sermon. 23.*
- xxxv **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De ira et severitate parentum erga liberos.* WITTENBERG 1604 [377b] Aristippus, incusante quodam, quod filium sic abiceret, negligeretque ... / ... [377b] *Laert. Lib. 2 & Erasm. Apoph. 3.* FRANKFURT 1595 [153r (wrongly paginated 351r)] Aristippus der Philosophus, als er einen beschuldiget warde, daß er seinen Son also verstiesse vnd verwürffe ... / ... [153r (wrongly paginated 351r)] sie aber so gar vngezogen vnd grob bleiben, dann eine Ehr vnd Ruhm).
- xxxvi *not extant in Hondorff.*
- xxxvii **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De liberorum pietate in parentes.* WITTENBERG 1604 [350b] Numidicus Carthagine, Christi & Ecclesiae indefessus minister ... / ... [350b] Presbyterorum Carthaginensium numero est adscriptus. *Cyprian. lib. 4. Epist. 10.* FRANKFURT 1595 [138r] Numidicus, ist zu Carthago ein Christlicher vnd fleissiger Diener ... / ... [138r] Davon schreibt S. Cyprianus *lib. 4. Epist. 10.*
- xxxviii *not extant in Hondorff.*
- xxxix *not extant in Hondorff.*
- xl **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De liberorum pietate in parentes.* WITTENBERG 1604 [354a] Inter plurima insignum virorum charitatis ... / ... quanto alijs omnibus rebus vita charior est. *Campofulg.* FRANKFURT 1595 [139r] Ein Spanier zu Tholetto hat einen Vatter ... / ... [139v] hoch zu rühmen vnd zu preisen. *Campofulg. lib. 5. cap. 4.*
- xli *not extant in Hondorff.*
- xlii *not extant in Hondorff.*
- xliii **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De liberorum pietate in parentes.* WITTENBERG 1604 [352b] Sanguinis ingenui mulierem Prætor apud tribunal suum ... / ... [353a] Ne tantæ rei memoria intercideri ubi carcer fuit pietatis ara constituta est. *Sabel loco citato.* FRANKFURT 1595 [138v] Ein Edel Weib ist vmm einer bösen that zum tod verurteilt ... / ... [138v] *Etiã legitur in Exemp. M. Anton. Sabel. lib. 3 cap. 6.*
- xliv **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De liberorum pietate in parentes.* WITTENBERG 1604 [352b] Miltiades ob temere suspectam expeditionem adversus Parum ... / ... [352b] *Sabel. lib. 3. cap. 6. Valer. Max. libro 5. cap. 4.* FRANKFURT 1595 [138v] Miltiades, der Atheniensische Hauptmann ... / ... *M. Ant. Sabel. lib. 3. cap. 6 Et Valerius Maximus lib. 5 cap. 4.*
- xlv **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De liberorum pietate in parentes.* WITTENBERG 1604 [351a] Simili exemplo laudatur pietas Æneæ ... / ... [351a] *Vide etiã exempla Sabellici, lib. 3. cap. 6. & Ravisii Officinam.* FRANKFURT [138v] 1595 Eneas, ein Edler Herz von Troia ... / ... [138v] Hievon besihe. *Virg. lib. 2. Aeneid.*
- xlvi **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De liberorum pietate in parentes.* WITTENBERG 1604 [350b] Amphinomus & Anapius, Siculi fratres, cum Ætnæ incendio Catanæ ... / ... [351a] per medios ignes Ætnæ periculo subduxerunt, parentibus & cedentibus eorum pietati ipsis flammis. *Syllius.* FRANKFURT 1595 [138r] In der Insel Sicilia, ligt der Berg Ethna, welcher inwendig brennet, vnd etlich mal grosse Feuerhauffen ... / ... [138r] gegen die Eltern gefallen liesse. *Pausanias lib. 10 Et Valer. Maximus lib. 5. cap. 4.*
- xlvii **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De gratitudine beluarum.* WITTENBERG 1604 [421a] In equum Antiochi Regis, Centaretrius Galata, cum Regem in prælio occidisset ... / ... [421a] sua

- Domini sui mortem ultus. *Plin. lib. 8. cap. 42.* FRANKFURT 1595 [173r] Als Centaretus Gallata, den König Antiochen im Streit ertodt hatte ... / ... [173r] da hat es sich mit jm herab gestürzt, vnd also seines Herrn tod gerochen. *Ibidem.*
- xlviij **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De gratitudine beluarum.* WITTENBERG 1604 [420b] Cum ex causa Neronis Germanici filij ... / ... dilectus esset. *Auct. Plin. lib. 8. cap. 40.* FRANKFURT 1595 T. Sabinus hat ein Hund gehat ... / ... der in auffgezogen vnd genehrt, danckbarkeit erzeigt. *Ibidem.*
- xliv **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De gratitudine beluarum.* WITTENBERG 1604 [421a] Scribit Ambrosius in Hexamero canem Domini corpus noctu à milite in Antiochia occisi ... / ... [421a] suspicionem perpetratae caedis fecit, itaque captus à Magistratu, confessione criminis exorta mulctatus est. FRANKFURT 1595 [172b] Ambrosius in Hexamero schreibt, daß ein Hund seinen Herren ... / ... [173a] daß man ein argwohn des mordes genommen, ist also gefangen vnd wider gericht worden. *Fulgo. lib. 5. cap. 2.*
- l **QUARTUM PRÆCEPTUM** *Exempla ex Discipulo de tempore.* WITTENBERG 1604 [367b] Quidam magnis ditatus opibus cum omnes suos liberos ... / ... [368a] sed misere spe sua frustratus abit. *Discip. de temp.* FRANKFURT 1595 [146] Jtem, ein Vatter hatte zwo Tochter gehabt ... / ... [146] Jst also der hoffnung beraubt worden. *Discip. de temp. In Promp. Exemp.*
- li *not extant in Hondorff.*
- lii *not extant in Hondorff.*
- liii *not extant in Hondorff.*
- liv *not extant in Hondorff.*
- lv *not extant in Hondorff.*
- lvi **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De impietate liberorum in parentes.* WITTENBERG 1604 [366a] Narrat fuisse quendam ... / ... [366a] in quo quis peccat punit. FRANKFURT 1595 [145v] So schreibt Aristoteles in Ethics, Daß ein Son seinen alten Vatter ... / ... [145v] *Sic DEVS plerunque eodem genere, in quo quis peccat, punit.*
- lvii *not extant in Hondorff.*
- lviii *not extant in Hondorff.*
- lix *not extant in Hondorff.*
- lx **QUARTUM PRÆCEPTUM** *De impietate liberorum in parentes.* WITTENBERG 1604 [364b] Quidam divitiis affluens, patrem annis confectum & gravi pressum pauperie despiciebat ... / ... [365a] serpentem quoque cibare cogeret, quem horrendo admodum spectaculo secum circumgestavit, quo ad vixit. *Manl. in collect.* FRANKFURT 1595 [144b] Philippus Comienus schreibt, daß ein Herzog auß Gellern hab einen Sohn gehabt, mit namen Adolff ... / ... [144b] dieweil er mit seinem Vatter so grausam vnd vnmenschlich gehandelt hatte. *Geor. Lauterb. Von der Kinderzucht.*
- lxi **NONUM ET DECIMUM PRÆCEPTUM** *De vestitu.* WITTENBERG 1604 [823a] Imperator Augustus luxuriam in vestitu summopere aversatus est ... / ... [823b] Cui ipsa: Obliviscitur ille Cæsarem se esse, meminim me Cæsaris filiam. *Suetonius, Macrobius.* FRANKFURT 1595 [359a] Deß Keyzers Augusti Tochter Julia ... / ... [359a] Ich aber bin eingedenck, daß ich sines Keyzers Tochter bin. *Macrob. lib. 2. cap. 3.*
- lxii *not extant in Hondorff.*
- lxiii *not extant in Hondorff.*
- lxiv *not extant in Hondorff.*
- lxv *not extant in Hondorff.*
- lxvi *not extant in Hondorff.*

BIBLIOGRAPHY

MANUSCRIPTS

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn, Reykjavík

JS 405 8vo

PRIMARY SOURCES

Harmonia Evangelica þad er Gudspiallana Samblioodan, Vm vors Drottens Jesu Christi Holldgan of Hingaburd, hanns Frammferde, Lærdoom, Kienningar og Kraptaverk, hanns Pijnu, Dauda, Upprisu og Uppstigning, so sem þeir Heilögu Gudspiallamenn, Mattheus Marcus Lucas og Iohannes hafa umm sierhuört skrifad. Samanmtækenn i eitt af þeim Haattupplystu Guds Mønnum. D. Martino Chemnitio, D. Polycarpo Lysero, og D. Iohanne Gerhardo. Og nu epter þeirre Rød og Forme, sem þeir Haalardu Menn hafa sett og samed, A vort Islendskt Tungumaal wtgeingenn i fyrsta sinn, og prentud. Skálholt: Hendrick Kruse, 1687 [80].

Hondorff, Andreas. *Promptuarium Exemplorum: Historienn und Exempelbuch. Aus Heiliger Schrifft, und vielen andern bewerten und beglaubten Geistlichen und Weltlichen Buchern und Schrifften gezogen. Zum Spiegel der warhafftigen Christlichen Buß, jedermanniglichen zu diesen letzen und gefehrlichen zeiten fur die Augen gestellt. Mit allem fleis auff kurtzte nachden heiligen Zehen Geboten fein ordentlich ausgetheilt.* Leipzig: Durch Jacobum Berwaldt, 1568 [20].

— —. *Theatrum historicum illustrium exemplorum ad honeste, pie, beateque vivendum mortale genus informantium, ex antiquissimis simul ac novissimis sacrarum et prophanarum historiarum monumentis constructum, & in decem classes secundum Mosaice legis Præcepta distinctum. Initio quidem a reverendo viro, D. Andrea Hondorffio conscriptum: idiomate germanico conscriptum, iam vero, labore et industria Philippi Loniceri latinitate donatum, multisque in locis auctum, et illustratum,* trans. by Philipp Loncier. Frankfurt am Main: Sigmund Feyerabend, 1575 [20].

— — —. *Promptuarium Exemplorum. Das ist: Historien und Exempelbuch nach Ordnung und Disposition der heiligen Zehen Gebott Gottes, auß heiliger Schrifft, und andern bewerten unnd glaubwürdigen, Geistlichen und Weltlichen, alten und neuen Scribenten, mit allem fleiß zusammengetragen. Gottsforscht, Bürgerlicher erbarkeit, redliches wandels, auffrichtiges lebens, und abscheubung aller Sund, Laster vnd vbels: Jedermeniglichen, hohes und nidriges, Geistlichs und Weltlichs Stands, zu disen letzen und gefehrlichen zeiten fur die augen gestellt. Jetzt zum tritten mal im Truck außgangen, und auff new widerumb (dabey es auch hinfort bleiben sol) mit allem feiß ersehen, und sehr vielen nuzbarn Historien und Exempeln gebessert und vermehret: Durch den Ehrwürdigen, in H. Exempeln gebessert und vermehret: Durch den Ehrwürdigen, in H. Schrifft Hochgelehrten Herren.* Frankfurt: Peter Schmidt, 1595 [20].

- — —. *Theatrum Historicum sive promptuarium illustrium exemplorum ad honeste pie beateque vivendum cuiusvis generis et conditionis homines informantium ex antiquis simul ac recentioribus sacrarum et prophanarum historiarum monumentis collectum et in decem classes secundum Mosaicae legis praecepta distinctum*. Wittenberg: Laurentius Seuberlich, 1604 [80].
- Jón Þorkelsson Vídalín. *Vídalínspostilla: hússpostilla eður einfaldar predikanir yfir öll hátíða- og sunnudagaguðspöll árið um kring*, ed. by Gunnar Kristjánsson and Mördur Árnason. Reykjavík: Mál og menning, 1995.
- Luther, Martin. *Decem praecepta Wittenbergensi praedicata populo per P. Martinum Luther Augustinianum*. Wittenberg: Johann Rhau-Grünenberg, 1518.
- Niðrstigningar saga: Sources, Transmission, and Theology of the Old Norse “Decent into Hell,”* ed. and trans. by Dario Bullitta, Old Norse and Icelandic Series 11. Toronto: University of Toronto Press, 2017.
- Three Humanist Compendia in Icelandic Translation*, ed. by Dario Bullitta and Kirsten Wolf, Bibliotheca Arnarnagæana 54. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, forthcoming.

SECONDARY SOURCES

- Allgemeine Deutsche Biographie*, 56 vols. Leipzig: Verlag Duncker & Humboldt, 1875–1912.
- Baron, Frank. “Which Faustus Died at Staufen? History and Legend in the *Zimmersche Chronik*.” *German Studies Review* 6 (1983): 85–94.
- Garrison, James D. *Pietas from Virgil to Dryden*. University Park: Pennsylvania State University Press, 1992.
- Guðrún Ingólfssdóttir. “Í hverri bók er mannsandi”: *Handritasýrður – bókmennning, þekking og sjálfsmynd karla og kvenna á 18. öld*. *Studia Islandica: Íslensk fræði* 62. Reykjavík: Bókmennta- og listfræðastofnun Háskóla Íslands, Háskólaútgáfan, 2011.
- Herolt, Johann. *Miracles of the Blessed Virgin Mary*, trans. by C. C. Swinton Bland. London: Routledge, 1928.
- Lebourgeois, Anne-Élyse. “Le Promptuarium Exemplorum de Martin le Polonais, O.P. (†1278). Édition critique et commentaire.” *Diplôme d’Archiviste Paléographe diss., Ecole nationale des Chartes, Paris*, 2002.
- Margrét Eggertsdóttir. “From Reformation to Enlightenment.” *History of Icelandic Literature*, ed. by Daisy L. Neijmann. *Histories of Scandinavian Literature* 5. London: University of Nebraska Press, 2006, 174–250.
- Münkler, Marina. *Narrative Ambiguität: die Faustbücher des 16. bis 18. Jahrhunderts*. *Historische Semantik* 15. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011.
- Páll Eggert Ólason. *Íslenzkar æviskrár frá landnámstímum til ársloka 1940*, 6 vols. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1948–1976.
- Schade, Heidemarie. “Andreas Hondorffs *Promptuarium exemplorum*.” *Volkserzähl-*

ung und Reformation: Ein Handbuch zur Tradierung und Funktion von Erzählstoffen und Erzählliteratur im Protestantismus, ed. by Wolfgang Brückner. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1974, 646–703.

Schenda, Rudolf. “Die deutsche Prodigiensammlungen des 16. und 17. Jahrhunderts.” *Arkiv für Geschichte des Buchwesens* 4 (1962): 637–710.

Soergel, Philip M. *Miracles and the Protestant Imagination: The Evangelical Wonder Book in Reformation Germany*. Oxford Studies in Historical Theology. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Oftestad, Bernt Torvild. “Harmonia Evangelica. Die Evangelienharmonie von Martin Chemnitz – theologische Ziele mit methodologische Voraussetzungen.” *Studia Theologica* 45 (1991): 57–74.

ÁGRIP

Varðveisla mótmælendadæma í íslenskri þýðingu

Efnisorð: *Nokkrar eftirtakanligar smáhistoriur*, Andreas Hondorff, *Promptuarium exemplorum*, húmanískt safnrít, lútherskar sagnir, íslenskar bókmenntir, Ólafur Jónsson í Arney

Í þessari grein er stafrétt útgáfa af *Nokkrum eftirtakanligum smáhistoríum samantindum til fróðleiks 1783*, íslenskri þýðingu á köflum eftir Andreas Hondorff í *Promptuarium exemplorum* („Repository of exempla“). Verkið er varðveitt í Landsbókasafni Íslands – Háskólabókasafni, JS 405. 8vo (25r–256r), pappírshandriti skrifuðu á milli 1780 og 1791 af Ólafi bónda Jónssyni í Arney (um 1722–1800). *Promptuarium* var afar vinsælt safn af undrum, sögusögnum, dæmisögum og þjóðsögum frá fornöld, síðfornöld, miðöldum og endurreisnartímanum raðað eftir boðorðunum tíu. Safnið naut mikilla vinsælda meðal lútherskra sem höfðu áhuga á vísu sem sótt er í ritninguna, söguna og náttúruna, og dreifdist víða í Evrópu á bæði þýsku og latínu. Þessi rannsókn sýnir að Ólafur Jónsson hafi að öllum líkindum þýtt hluta af endurröðuðum latneskum texta *Promptuariums* sem Philip Lonicer (1532–1599) gaf út árið 1575 undir heitinu *Theatrum historicum*.

SUMMARY

A Repository of Protestant Exempla in Icelandic Translation

Keywords: *Nokkrar eftirtakanligar smáhistoriur*, Andreas Hondorff, *Promptuarium exemplorum*, Humanist compendia, Lutheran exempla, Icelandic literature, Ólafur Jónsson í Arney

This article offers a first critical edition of *Nokkrar eftirtakanligar smáhistoriur samantindar til fróðleiks 1783*, an Icelandic translation of sections of Andreas

Hondorff's *Promptuarium exemplorum* ("Repository of exempla"), which survives as Item 10 of Reykjavík, Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn, JS 405 8vo (fols 25r–25r–56r), a paper codex written between 1780 and 1791 by the farmer Ólafur Jónsson í Arney (c. 1722–1800). The *Promptuarium* was a highly popular compendium gathering wonders, agades, parables, and legends from antiquity, late antiquity, the Middle Ages, and the Renaissance arranged according to the Ten Commandments. It found an ever-expanding audience among Lutherans interested in wisdom drawn from Scriptures, history, and the natural world and circulated widely in Europe in both German and Latin. The present study demonstrates that in all likelihood Ólafur Jónsson translated sections of the rearranged Latin text of the *Promptuarium* published by Philip Lonicer (1532–1599) in 1575 under the title *Theatrum historicum*.

Dario Bullitta
Dipartimento di Studi Umanistici
University of Turin
dario.bullitta@unito.it
Via Sant' Ottavio 50
10124 Torino, Italy

Kirsten Wolf
Department of German, Nordic and Slavic
University of Wisconsin—Madison
kirstenwolf@wisc.edu
1370 Van Hise Hall
1220 Linden Drive
Madison, WI 53706, USA